

Tisdagen den 23 november

Kl. 15.00

Förhandlingarna leddes till en början av herr andre vice talmannen.

§ 1 Justerades protokollet för den 12 innevarande månad.

§ 2 Om kontrollen av bestämmelser angående förvaring av skjutvapen

Herr försvarsministern KRÖNMARK erhöll ordet för att besvara fru Wiklunds (c) den 9 november anmälda fråga, 1976/77:63, och anförde:

Herr talman! Fru Wiklund har frågat mig på vilket sätt bestämmelserna om skjutvapens förvaring följs upp med information och kontroll.

Av försvarsmaktens drygt en miljon finkalibriga vapen ligger ca 800 000 i krigsförråd och ca 200 000 förvaras av befäl och värnpliktiga. Det främsta ansvaret för vapnen har förvaltningspersonalen, som därför får den mest omfattande utbildningen rörande bestämmelserna för vapenförvaring. Även truppbefäl får en omfattande utbildning och utbildar i sin tur de värnpliktiga med biträde av förvaltningspersonal. Var och en är dessutom skyldig att anmäla till närmaste chef, om han är osäker om bestämmelserna.

Kontroll av att bestämmelserna följs sker på alla nivåer. Överbefälhavaren genomför årligen centrala kontroller, och i samband med dessa sker viss utbildning. Militärbefälhavarna genomför regionala kontroller, och dessutom kan säkerhetscheferna i resp. militärområde genomföra kontroller. Lokalt sker kontroll genom resp. förband, stab eller skola. Kontroll av krigsförråden sker dessutom genom samverkan mellan försvarsområdesbefälhavare och länspolischef.

Såväl utformningen av bestämmelserna som utbildningen i dessa och kontrollen av att de följs har under senare år givit ett mycket gott resultat, och bl. a. har förlusterna av militära vapen nedbringats från 394 under år 1974 till 71 vapen under år 1975.

Fru WIKLUND (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret, varav framgår att bestämmelserna om försvarets skjutvapen är mycket rigorösa. Till min glädje konstaterar jag att förlusten av militära vapen har nedbringats väldigt mycket under den tioårsperiod som nämns i svaret.

Nu skulle man önska att det funnes lika stränga bestämmelser när det gäller de civila vapnen, ty det är ju faktiskt med sådana vapen de

*Om kontrollen av
bestämmelser
angående förvaring
av skjutvapen*

flesta olyckorna sker, men eftersom jag nu vet att dessa vapen inte sorterar under försvarsdepartementet får jag återkomma i ett annat sammanhang.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 3 Om ändring i vapenfrilagen, m. m.

Herr försvarsministern KRÖNMARK erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara dels herr *Söderqvists* (vpk) den 26 oktober anmälda interpellation, 1976/77:15, dels herr *Johanssons* i Skärstad (c) den 27 oktober anmälda interpellation, 1976/77:18, och anförde:

Herr talman! Herr Johansson i Skärstad har i en interpellation frågat om jag är beredd att medverka till att dels i avvaktan på en ändring i vapenfrilagen uppskjuta rättegångar mot vapenvägrare, dels ändra 1 § vapenfrilagen, så att den enskilde individens rättssäkerhet förstärks. Herr Söderqvist har likaledes i en interpellation frågat om jag i avvaktan på en ny vapenfrilag vill medverka till att pågående utredningar och rättegångar uppskjuts samt om regeringen avser att arbeta för en anpassning av den svenska lagstiftningen till Europakonventionens bestämmelser på det här området.

Jag besvarar interpellationerna i ett sammanhang.

Vad gäller frågan om den svenska lagstiftningens anpassning till Europarådets konvention om de mänskliga rättigheterna finns det anledning att erinra om att konventionen uttryckligen ger staterna rätt att ålägga medborgarna obligatorisk militärtjänst. Konventionen medger inte befrielse från sådan tjänstgöring av samvetsskäl. Om en stat själv väljer att införa vapenfri tjänst som ett alternativ till militärtjänst, så skall inte heller sådan vapenfri tjänst anses stå i strid med konventionen.

Den europeiska kommissionen för de mänskliga rättigheterna har i ett par fall behandlat klagomål av personer som straffats för sin vägran att av samvetsskäl fullgöra militärtjänstgöring resp. vapenfri tjänst. Kommissionen konstaterade därvid att sådan bestraffning inte strider mot konventionen. Den svenska lagstiftningen på detta område står alltså redan nu i full överensstämmelse med den europeiska konventionen om de mänskliga rättigheterna.

Jag vill emellertid i detta sammanhang göra klart att jag för egen del tycker att det är tvivelaktigt att använda fängelsestraff som påföljd vid vägran. Å andra sidan är det nödvändigt med någon form av sanktioner mot vägran att fullgöra värnplikstjänstgöring som är fastställd av statsmakterna i demokratisk ordning. Frågan om sanktionsformer utreds f. n. av 1973 års vapenfriutredning. Utredningen ser också över prövningsförfarandet och tjänstgöringsalternativen för vapenfri tjänst samt undersöker om det är möjligt att precisera förutsättningarna för vapenfri tjänst.

Vapenfriutredningen beräknas lämna sina förslag i början av nästa år. Frågan om ändring i gällande bestämmelser på området bör enligt min

mening tas upp först när de förslagen föreligger. Jag är därför inte heller beredd att redan nu medverka till att utredningar om och rättegångar mot värnpliktsvägrare uppskjuts. Innan förslagen har lämnats och remissinstansernas synpunkter har inhämtats är det för tidigt att bedöma om det är rimligt att vidta sådana åtgärder.

Herr SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Jag tackar försvarsministern för svaret. Jag vill emellertid ta upp frågeställningen om den internationella lagstiftningen på det här området något ytterligare. Det är korrekt när försvarsministern säger att Europakonventionen ger enskilda stater rätt att ålägga medborgarna obligatorisk militärtjänst. Men det är ju inte det som är intressant i det här sammanhanget. Försvarsministern förtiger också det faktum att det finns en särskild resolution anknuten till Europakonventionen som just tar upp frågan om befrielse från vapentjänst. Jag vill återkomma till den, men först några allmänna synpunkter.

När vi talar om en anpassning till internationell lagstiftning är det, mer än när det gäller nationella lagar, motiverat att göra en åtskillnad mellan lagens anda och bokstav – dvs. vi bör se mera till vad man skulle vilja genomföra än vad man rent formellt har lyckats få med i lagen. För att komma överens tvingas man ofta till utslätande och allmänt hållna formuleringar. Det finns ju ingen överordnad internationell myndighet som kan tvinga enskilda stater att följa konventioner och lagar. Vi vet att talrika brott mot sådana internationella bestämmelser har begåtts, och vi vet också att många stater har nekat att skriva under och ratificera sådana överenskommelser.

Men det är ingen ursäkt för oss! I den här frågan, som gäller mänskliga rättigheter, har vi skrivit under det grundläggande dokumentet, FN-deklarationen om mänskliga fri- och rättigheter. Det är alldeles klart, att om vi ser till andan i det dokumentet så tillåter det inte att man sätter folk i fängelse för värnpliktsvägran. Amnesty International har också, som jag påpekat i min interpellation, betecknat de svenska värnpliktsvägrarna som politiska fångar. Och det har de gjort dels med stöd av FN-deklarationen, dels med hänvisning till Europakonventionens artikel 9 med vidhängande resolution 337, den jag nämnde tidigare. Den resolutionen, punkten A 1, lyder:

Militärpliktiga personer som av samvetsskäl eller av allvarlig personlig övertygelse utifrån religiösa, etiska, moraliska, humanitära, filosofiska eller liknande motiv vägrar att utföra vapentjänst skall åtnjuta personlig rätt att bli befriade från skyldigheter att utföra sådan tjänst.

Jag anser att alla som hör eller läser den här resolutionen inte kan annat än tyda den som ett nej till fängelsestraff för vapenvägran. Det är, som jag tidigare nämnt, en dålig ursäkt att hänvisa till det rent formella innehållet eller att tala om resolutionen som en inte bindande rekommendation, vilket har förekommit.

Jag vill ta upp en annan, välkänd del av frågan om värnplikts- och

Tisdagen den
23 november 1976

*Om ändring i
vapenfrilagen,
m. m.*

totalvägran. Varför vägrar svenska män att göra värntjänst? Den äldsta och, i varje fall tidigare, vanligaste orsaken är religiösa skäl. Den gruppen av vägrare har alltid bedömts med större förståelse än de som vägrat av andra skäl. Vpk har i en motion i våras, 1975/76:1163, påpekat detta förhållande och med siffror från 1974 visat att 90 % av de religiöst grundade ansökningarna om vapenfri tjänst beviljades mot endast 31 % av övriga. Vi vet också att den senare gruppen, icke religiösa vägrare, ständigt har ökat under de senaste tio åren. I den nuvarande vapenfrilagen har man, som vpk också framhåller i den nämnda motionen, gjort ett försök att komma till rätta med problemet. Men för dem som vägrar av icke religiösa skäl har alltså lagen visat sig vara hårdare än vad som kan anses rimligt.

Jag menar att den ökning av antalet vägrare som vi kan konstatera har skett under 1960- och 1970-talen beror på en ökad medvetenhet och ett ökat engagemang i samhällsfrågor och internationella spörsmål bland svenska ungdomar. Men en sådan inställning kommer obönhörligt i konflikt med de uppfattningar som finns bland s. k. försvarsvänner, sådana som vi ofta återfinner i försvarsministrarnas eget parti och i ledande kretsar inom försvaret. Det finns ingen annan organisation i det svenska samhället där konservativa och reaktionära åsikter har ett sådant fotfäste som inom det militära systemet. Härav oviljan att försöka finna en lösning på vägrarproblemet, som kunde leda till en omprövning av värderingar och förändringar i den militära utbildningen. Alla sådana förändringar motarbetas, och det positiva som har skett på det här området är ett resultat av protester underifrån, inte av åtgärder uppifrån, något som jag vill återkomma till i annat sammanhang.

De som inte ställer upp på systemets villkor och som inte kan eller vill åberopa religiösa skäl betraktas därför som suspekta smitare. Men ur försvarssynpunkt, med litet andra värderingar än de som nu dominerar, kan de här människorna kanske vara en större tillgång än många andra. Vi borde ha råd att erbjuda alternativ för den lilla grupp det här är fråga om. Och om vi inte vill se den växa, måste vi också se till att värderingar och attityder inom det militära systemet ändras till en större samstämmighet med samhället i övrigt.

Jag noterar med tillfredsställelse att försvarsministern ställer sig tveksam till fängelsestraff som påföljd vid vägran. Men jag är besviken över attityden att sanktioner, dvs. straff av något slag, måste anses nödvändiga. Jag beklagar också att försvarsministern inte anser sig kunna biträda ett beslut att uppskjuta pågående rättegångar. Om vi får en ändring i lagen i vad både försvarsministern och jag anser vara en positiv riktning, borde den logiska följden vara att verka för ett sådant beslut.

Herr JOHANSSON i Skärstad (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka för svaret på min interpellation. Ett humant inslag i vår demokrati är grundsatsen att ingen skall tvingas att handla mot sin samvetsövertygelse. Detta är ett värdefullt inslag i

vår demokrati som vi på allt sätt måste slå vakt om. Innebörden härav är bl. a. att unga män i vårt land har laglig rätt till vapenfri tjänst. Som motivering härför skall han anföra att han har samvetsbetänkligheter, att han är i samvetsnöd. Många unga män – så har det varit, så är det i dag och så kommer det säkert att förbli – har samvetsbetänkligheter mot att bära vapen, mot att utbilda sig för att döda. De unga kvinnorna ställs ju inte i samma konfliktsituation, och det är skada, ty i så fall kanske vi fortare kunde komma fram till en mänskligare bedömning av dem som vill ha vapenfri tjänst.

När unga män efter moget övervägande väljer att utnyttja sin lagliga rätt och bl. a. är beredda att ta längre tjänstgöringstid, blir de många gånger mycket egendomligt behandlade. Jag har i min gärning mött många av dessa unga. Det är inte så många av dem som kommer och begär råd om hur de skall ställa sig. Det synes vara så att de genom en uppgörelse med sig själva kommer fram till att de inte kan bära vapen. Däremot kommer många för att få hjälp med själva handläggningen, inte minst när de har fått avslag och fängelsestraffet hotar. Då kommer de och klagar över den behandling som de har fått.

Får jag först – trots att en utredning snart skall lägga fram ett som vi hoppas bättre förslag – ta upp detta med förhöret, som ju är en mycket egendomlig sak. Jag minns när riksdagen tog den lag som gäller nu. Jag satt med i andra lagutskottet. Det sades då, och det var alla överens om, att det gamla förfarings sättet, där garvade teologer skulle hålla förhör med unga män, inte längre skulle få förekomma. Jag kan inte förstå varför man inte har kunnat utläsa det ur den lag som vi har, för det sades tydligt ifrån när ärendet behandlades. Ett faktum är att förhören nu är i mycket högre grad korsförhör och är mycket besvärligare än tidigare. Vi har ju fått del av flera utredningar och vi vet vad som förekommer. Den som skall förhöras kan ha åkt lång väg, efter att ha fått lunch klockan tolv, och kommit fram till förhørsledarens bostad först klockan fem och därefter fått sitta i förhör två tre timmar utan att få någon mat i sig. Då är det kanske inte så lätt för en ung människa att svara på frågor och redogöra för hur djup hans samvetsnöd är. Men vi skall inte uppehålla oss vid de sidorna nu. Vi får hoppas att det snart blir en annan tingens ordning.

Jag vill ändå citera något av vad herr Lundberg, företrädare för socialdemokraterna, sade 1971, när frågan om en översyn av vapenfrilagens tillämpning var uppe:

”Jag förstår över huvud taget inte att någon med lätt hjärta skulle kunna ställa sig till förfogande för en sådan uppgift, för man åtar sig ju egentligen att pejla djupet hos en medmänniska på ett sätt som ingen kan. Vägrarna underkastas nästan en andlig tortyr. Man skall berätta om skolgång och intressen. Man skall beskriva sin levnadsstig – och låt vara att man kanske inte har varit med om så mycket när man är 18–19 år, men inte vill man väl gärna lämna ut allt det personliga till en sådan här nämnd eller undersökare. Man skall tala om släktingar

Tisdagen den
23 november 1976

*Om ändring i
vapenfrilagen,
m. m.*

och deras inställning till värnplikten m. m. Man skall redogöra för religiös organisationstillhörighet, för övergrepp av olika slag och tala om hur man skulle handla om hustru och barn utsattes för våldshandlingar osv.

Jag ställer mig frågan: Kan det vara rimligt att samhället, när unga människor tas ut till tvångstjänstgöring i det militära, gör en sådan ingående analys av vederbörandes person, familj och omgivning? Jag tycker att den personliga integriteten då ställs ut till allmänt beskådande, och det skulle jag personligen aldrig finna mig i. Men man kräver att ungdomarna skall klara det."

Eva Åsbrink, som också deltog i den debatten, sade så här: "Vems ord väger tyngst, utredningsmannens eller sökandens? Vi kan aldrig komma ifrån att subjektiva faktorer spelar in, kanske en personligt upplevd antipati mot en viss människotyp. Det borde balanseras av att utredningen föredras av tre personer, så att man får en utslagsröst."

En gång när vi förde denna debatt i riksdagen sade försvarsminister Sven Andersson följande: "I formuleringens allvarliga personliga övertygelse ligger ett uttryck för att det väsentliga är övertygelsen i sig själv. På vilket sätt den värnpliktige har nått fram till denna övertygelse spelar en underordnad roll."

Så kommer det här avslaget! Jag har mött många sådana unga män och sett vilken besvikelse de upplever. De tog frågan på allvar och angav att det var av samvetsnöd som de vägrade att bära vapen. De var också beredda att ta konsekvenserna, men på grund av att de inte klarade sig tillräckligt bra inför utredningsmannen och på grund av att vapenfrinämnden i regel sedan följer dennes beslut, blev det som det blev.

Jag har ett mycket intressant fall nu, som gäller två bröder med en åldersskillnad på två år. För den äldste av dem gick det mycket lätt att få vapenfri tjänst. Brodern sökte också vapenfri tjänst på samma grunder och hade fått utredningsmannens positiva uttalande men fick ändå inte vapenfrinämndens tillåtelse att göra vapenfri tjänst. Nu är han inkallad för andra gången – och vi vet ju att tillämpningen av lagen innebär fängelsestraff vid vägran en gång till. Nu pågår det en rättegång om huruvida man olagligt har straffat dem som man har satt i fängelse därför att de vägrade att bära vapen när de har inkallats för andra gången – men vi skall väl inte resonera om den rättegången förrän den är färdig.

Till detta kommer vetskapen hos vapenvägrarna om att de måste gå i fängelse och att de därigenom blir prickade för hela livet.

Jag uppskattar att försvarsministern tyckte att detta var en dålig utväg, men när han här talar om de mänskliga rättigheterna skulle jag vilja ställa en personlig fråga till honom: Om vi i ett demokratiskt land har en sådan lagstiftning att det är möjligt för den som har samvetsnöd att göra vapenfri tjänst om han i en ärlig motivering säger hur han upplever sin situation och varför han inte kan bära vapen men han ändå får avslag på sin anhållan och måste sitta i fängelse, kan då det straffet inte anses vara ett brott mot de mänskliga rättigheterna?

Med tanke på vad som kommit fram – att det inte varit riktigt att

sätta dem i fängelse genom att kalla in dem en andra gång – tycker jag att det skulle vara berättigat att medan vi väntar på resultatet av utredningen och en ny lag på området uppskjuta rättegångar mot sådana som väntar på sin dom.

Herr försvarsministern KRÖNMARK:

Herr talman! Innan jag kommenterar vad som här har anförts av interpellanterna vill jag deklarerera något om själva grundprinciperna i denna fråga.

Vi har en värnpliktsarmé och en lag som innebär obligatorisk militärtjänstgöring för de manliga medborgarna i landet. Jag vill betona att den principen är utomordentligt värdefull, för på det viset blir försvaret en hela folkets angelägenhet. För mig vore det någonting mycket negativt, om vi skulle gå ifrån detta system och ha en yrkesarmé. Då löper vi nämligen risken att landets försvar icke längre blir en hela folkets angelägenhet. Eftersom vi måste ta ut den värnkraft som finns, måste vi helt enkelt ha en pliktlag. Det är den grundläggande förutsättningen för ett värnpliktssystem.

Å andra sidan är Sverige ett rättssamhälle. Vi vill icke tvinga någons samvete. Därför har vi också skrivit under konventionen om de mänskliga rättigheterna, vilket har anförts här i debatten. Jag menar att jag i mitt interpellationssvar har visat att svensk lagstiftning icke strider mot denna konvention.

Herr Söderqvist tog fram den resolution angående dessa problem som Sverige också har anslutit sig till och läste in den till kammarens protokoll. I den talas också om att värnpliktiga personer som anför samvetsuskäl eller djup övertygelse skall kunna bli befriade från skyldigheten att utföra militärtjänst. Det är också vad som sker här. Vad nuvarande lagstiftning föreskriver är att den enskilde medborgaren skall bevisa att han har djup samvetsnöd. Problemet uppställer sig när det gäller att få fram klara, rimliga kriterier som bevisar att en person verkligen har djup samvetsnöd.

Vidare talade herr Söderqvist om behandlingen av dels dem som vägrar av religiösa skäl, dels dem som vägrar av icke religiösa skäl. Det är helt riktigt att sedan år tillbaka just de religiösa skälen har varit vägledande, och först så småningom har det dykt upp andra etiska skäl.

Det förekommer att människor vägrar värnplikt på grund av att de icke känner full lojalitet med det rådande samhällssystemet, osv. Man kan emellertid icke bedöma sådana motiveringar utifrån samma principer som gäller för djup samvetsnöd av religiösa skäl. Jag förstår fullt väl att någon av politiska skäl kan vägra att göra vapentjänst, därför att han menar att sådan tjänst innebär att man försvarar det etablerade samhället. I och för sig kan jag respektera ståndpunkten, men jag kan icke finna att samhället bör respektera den som grund för att vederbörande icke skall behöva åtaga sig de plikter som lojala medborgare måste underkasta sig.

Slutligen talade herr Söderqvist om den förändring av militärutbild-

Nr 31

Tisdagen den
23 november 1976

*Om ändring i
vapenfrilagen,
m. m.*

Tisdagen den
23 november 1976

*Om ändring i
vapenfrilagen,
m. m.*

ningen som har skett. Detta hör ju inte hemma i dagens interpellationsdebatt, men trots det vill jag understryka att här har skett och sannolikt kommer att ske en anpassning av det militära systemet till samhällsutvecklingen i övrigt. Principen är att den militära utbildningen skall avvika från det allmänna mönstret i samhället bara i den utsträckning detta är nödvändigt.

Herr Johansson i Skärstad tog upp frågan om de utredningar som görs i detta sammanhang och använde begreppet förhørsledare för att beskriva de utredare som värnpliktsnämnden anlitar.

Det kom ju fram helt riktigt i herr Johanssons inlägg att vi inte längre har det gamla systemet där präster skulle göra den här utredningen. Vi har dels haft anställda utredare, dels personer som tar detta som särskilt uppdrag. Det gäller 2 000 utredningar om året, så det krävs en ganska stor organisation.

Men jag vill i alla fall reagera litet mot beteckningen förhørsledare. Detta är människor som visserligen har olika bakgrund, men jag vågar ändå säga att de hela tiden har en seriös utgångspunkt och försöker fånga sanningen. Skulle det i något enskilt fall ha skett övertramp så beklagar jag givetvis det. Jag skall icke utesluta att så kan ha skett – övertramp sker inom alla verksamheter. Men den kår av utredare vi har handlägger i princip sina uppgifter på ett föredömligt sätt.

Herr Johansson reagerar mot att vägrarna skall ha en mycket ingående uppgiftsskyldighet gentemot samhället för att bevisa sin inställning. Jag förstår fullt väl att den enskilde i många fall kan finna det påfrestande att liksom lämna ut en hel del av sitt privatliv till en utomstående människa. Vi skall dock vara medvetna om att här finns sekretessbestämmelser. Och detta är ju gubevars icke det enda område i samhällslivet där medborgaren tvingas att till samhällsorgan uppge sina personliga förhållanden.

Har vi en värnpliktslag så måste vi även fortsättningsvis göra utredningar. Detta gäller oavsett vad den statliga utredning som nu arbetar kommer fram till – och jag vågar säga att den säkert inte kommer till något annat resultat. Och gör man utredningar, så skall de ge underlag för en rättvis bedömning. Då måste faktiskt vederbörande lämna helt öppenhjärtiga uppgifter för att man skall få detta underlag. Samhällets uppgift är att se till att det blir tillräckligt sekretesskydd för dessa uppgifter.

När herr Johansson genom att citera fru Åsbrink säger att det borde vara tre utredare för att man skulle få en utslagsröst, så måste jag säga att detta av administrativa skäl torde bli ganska svårt. Jag vill dock betona att det icke är utredaren som fäller utslaget. Vi har ju värnpliktsnämnden, där det alltså finns flera personer. Så som värnpliktsnämnden arbetar, vågar jag säga att det verkligen blir en grundlig prövning av alla förslag som gäller vapenfri tjänst. Men om vi kan förbättra beslutsunderlaget på detta område så är jag givetvis beredd att biträda alla bra förslag till sådana förbättringar.

Jag kan alltså inte instämma när herr Johansson här säger att det system vi har i dag, nämligen att i vissa fall ådöma människor fängelse för vapenvägran, skulle stå i strid med konventionen om de mänskliga rättigheterna. I mitt interpellationssvar sade jag att jag finner det tveksamt huruvida detta är en bra sanktionsform – men inte av det skälet. Varje stat har ju enligt konventionen möjlighet att ålägga människor militärtjänst enligt en ren pliktlag. De undantag som man har är ju också lagbundna. Varje rättsstat har – och måste ha – lagliga möjligheter att införa och verkställa en sanktion. Jag vill alltså hävda att det system vi har icke står i strid med konventionen.

När det sedan gäller om regeringen här skulle göra ett undantag med anledning av den sittande utredningen, vill jag bara säga att enligt förarbetena till regeringsformen osv. har regeringen mycket små möjligheter att göra några undantag från gällande lagstiftning. Vi får se vad utredningen kommer fram till – det vet vi ännu inte.

Den dag utredningen är färdig och vi fått in svar från remissinstanserna och jag ungefär vet i vilken principiell riktning frågan kommer att lösas, då är vi i regeringen beredda att överväga lämpliga övergångsformer.

Herr JOHANSSON i Skärstad (c) kort genmäle:

Herr talman! Får jag först säga att handlingarna inte är sekretessbelagda.

Jag har aldrig sagt att vi inte skall ha någon krigsmakt. Jag har själv gjort min värnplikt. Men vad jag reagerar emot är att vi har stiftat en lag som ger unga män rätt till vapenfri tjänst om de har samvetsbetänkligheter. Vi vet alla hur olika människor är. En del har möjlighet att tala för sig, andra har svårare att tala för sig. Jag tror att detta ibland kan bli utslagsgivande.

Jag skulle vilj se den människa som verkligen kan bedöma om en annan människa har samvetsnöd och hur djupt den sitter. Jag skulle varken kunna eller vilja göra försöket. Men det beror kanske på att jag inte är så begåvad. Jag har svårt att se att någon skulle kunna göra det, och det sade också statsrådet Sven Andersson på sin tid. Han menade att det väsentliga var att någon kommit fram till att han hade samvetsnöd – en sådan uppfattning hos en ung, uppriktig och ärlig människa skulle respekteras.

När en ung människa har fått samvetsbetänkligheter, som måste ha med hans inre upplevelser att göra, behöver man väl inte fråga honom hur det är i hemmet, hur förhållandet är mellan far och mor, osv. Vad har det med saken att göra? Man skall väl fråga honom hur han kommit fram till sin ståndpunkt. Det skall han kunna motivera. Men att man skall ställa så många, som jag ser det, ovidkommande och absolut inte nödvändiga frågor, det har jag mycket svårt att förstå.

Med tanke på att det i vissa fall – jag är ledsen över att jag inte har några uppgifter här – visat sig vara olagligt att kalla in dessa värnpliktiga en andra gång, tycker jag att det vore berättigat att redan nu se över denna sak.

Tisdagen den
23 november 1976

*Om ändring i
vapenfrilagen,
m. m.*

Herr SÖDERQVIST (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill gärna instämma i vad försvarsminister Krönmark i sitt andra anförande sade om principerna.

Jag tycker också att det svenska försvaret skall vara anknutet till och ha sin grund i ett värnpliktsförsvaret. Det är oerhört viktigt att vi inte får någon form av yrkesförsvaret eller något sådant. Den principen instämmer jag gärna i.

Som jag sade i mitt första anförande är det inte detta frågan handlar om, dvs. att staten inte skulle ha rätt att ha ett försvar och inte skulle ha rätt att stifta lagar för att reglera de här frågorna. Vad det gäller är den lilla marginella grupp som av olika anledningar inte kan ställa upp på det här.

Jag tycker att det är dålig logik i försvarsministerns anförande. Han säger att Sverige har anslutit sig till den resolution som jag förut citerade. Men om man gör det kan man inte behandla de människor som inte vill delta i det militära försvaret på det sättet att man sätter dem i fängelse. Det är en logisk följd av resolutionen att man inte kan utsätta dem för en sådan påföljd.

Jag vill återigen ta upp frågan om religiösa och icke-religiösa vägrare. Det är korrekt, att det tidigare nästan alltid var av religiösa skäl som unga män vägrade göra värnplikt eller över huvud taget vägrade göra värdtjänst. Men under 1960- och 1970-talen har det, som jag sade, kommit fram nya värderingar. Det finns nu de som vägrar av etiska skäl, på grund av insikten om de stora klyftorna mellan underutvecklade länder och högutvecklade länder som Sverige, eller på grund av nya samhällsvärderingar som ifrågasätter det auktoritära system som den militära organisationen trots allt – det kan vi inte komma ifrån – innebär.

Jag håller inte med försvarsministern om att detta inte hör hemma i den här debatten. Det är ett faktum – jag har själv mångårig tjänstgöring som yrkesmilitär i den svenska armén bakom mig – att inom det militära finns värderingar som ligger långt ifrån vad som accepteras eller anses riktigt i samhället i övrigt. Man måste ha klart för sig att det hör hemma i den här debatten.

Många av dem som vägrar gör det just för att de inte kan ställa upp på dessa värderingar. Det förekommer att folk gör sin första tjänstgöring och får den första kontakten med systemet och efter det blir vägrare. Jag känner till flera sådana fall. Detta bevisar att det förekommer att man vägrar på grund av de värderingar man blir utsatt för.

Jag vill kort beröra också vägran av politiska skäl. Jag håller med försvarsministern om att vi inte kan acceptera sådan vägran. Det har jag heller aldrig talat för. Vad jag har sagt är att vi måste acceptera att det finns folk som på grund av sina värderingar vägrar att göra värdtjänst.

Herr försvarsministern KRÖNMARK:

Herr talman! Låt mig först klara upp en missuppfattning med herr Johansson i Skärstad.

Han sade att det var olagligt att kalla in värnpliktsvägrare för andra gången. Det är faktiskt inte så. Man har möjlighet att kalla in värnpliktsvägrare för andra gången. Vad som inträffat i det uppmärksammade fall som herr Johansson syftade på är att 17 personer blivit inkallade andra gången innan regeringen hade lämnat sitt medgivande till detta. Det var på den punkten behandlingen var felaktig. Om regeringen har medgivit det är det faktiskt lagligt att kalla in vägrare ända upp till tre gånger. – Nog om detta.

Jag kan hålla med herr Johansson i Skärstad om att det är en mycket grannliga uppgift att fastställa huruvida en människa har djup samvetsnöd eller inte. Det ingår i utredningens uppdrag att på något sätt försöka få fram bestämda kriterier, eftersom det lätt blir en subjektiv bedömning. Jag avvaktar med intresse vad utredningen kommer fram till.

När det sedan gäller själva prövningsförfarandet kan jag instämma i vad den tidigare försvarsministern, Sven Andersson, sagt, nämligen att det är personens åsikt som är det avgörande – på vad sätt han har kommit fram till denna åsikt, om det varit genom föräldrarnas påverkan eller på annat sätt, är faktiskt inte av något egentligt intresse. Jag ser därför fram emot utredningens förslag när det gäller själva prövningsförfarandet. Jag delar herr Johanssons förhoppning att vi på detta område skall få fram normer som är mera rättvisande och som därför kan bli mer accepterade än de nuvarande är.

Till herr Söderqvist vill jag bara säga att det inte strider mot vare sig deklarationen om de mänskliga rättigheterna eller mot resolutionen, att vi sätter folk i fängelse för vägran. Det är så att säga en rent objektiv värdering jag därvid gör. Att jag sedan personligen hoppas att vi skall komma fram till en ändrad form av sanktion är en annan sak – denna åsikt grundas inte på att vi på det sättet skulle försöka anpassa vår lagstiftning till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna. Det problemet är redan löst.

Sedan kan jag bara konstatera att i vissa avseenden är herr Söderqvist och jag överens, i vissa är vi det inte. Jag medger att de nya samhällsvärderingarna är ett problem för en del människor, men jag anser att om vi skall ha en värnpliktslag som ålägger medborgarna att delta i rikets försvar måste vi ha prövningsförfarande. Och då kan man knappast ha en så löslig grund som nya samhällsvärderingar. Var drar man gränsen mellan nya samhällsvärderingar och politiska orsaker? Vi var ju överens om att politiska orsaker inte skulle få åberopas i sådana här fall.

Förutsättningarna för att få vapenfri tjänst måste vara ganska få, och sedan är det vår uppgift att tillsammans se till att kriterierna blir så klart utformade som möjligt.

Tisdagen den
23 november 1976

*Om ändring i
vapenfrilagen,
m. m.*

Herr SÖDERQVIST (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker att försvarsministerns argument för att visa att svenska staten följer Europarådets konvention är ganska tunna. Han pekar på att vi har anpassat vår lagstiftning till konventionen. Jag hänvisar till vad jag förut citerade ur resolutionen och vidhåller att jag inte på något sätt kan finna att den ger rätt till sanktioner. Försvarsministerns bevisföring är, tycker jag, ologisk.

Låt mig sedan återkomma till detta med värderingar. Vi bör, menar jag, ta fasta på det positiva. Många av dessa unga grabbar tar på sig en börda som är mycket tyngre än den som vanliga värnpliktiga får bära. Det enklaste är ju egentligen att göra sina månader – det är ganska överkomligt. De människor som vägrar att fullgöra militärtjänstgöring och hellre tar fängelsestraff i olika perioder visar, tycker jag, en karaktärsstyrka som man skulle kunna dra nytta av. Det finns säkert möjligheter att ge dem en alternativ utbildning som vi i händelse av ofärd skulle kunna ha nytta av. Som det nu är blir de inte till någon som helst nytta för försvaret. Vi tar alltså inte vara på det positiva här, och det är synd att försvarsministern ställer sig så avvisande till detta med värderingarna.

Det är fråga om en liten grupp människor. Vi skulle i ett rättssamhälle som vårt kunna ha råd att ge dessa människor alternativ tjänstgöring. Det skulle inte försvaga det svenska försvaret.

Herr JOHANSSON i Skärstad (c) kort genmäle:

Herr talman! De människor jag talat för är skötsamma ungdomar, beredda att göra en längre tjänst än vanlig vapentjänst. Efter de delvis positiva tongångar som kommit fram i försvarsministerns samtal med oss här hoppas jag att vi så fort som möjligt när utredningen är klar får en ändring av vapenfrilagen.

Mitt intryck vid kontakter med dessa ungdomar, som har fått avslag på ansökan om vapenfri tjänst och ådömts fängelsestraff, är att vi inte har räckt till som demokratisk stat för att behandla denna grupp människor i vårt land.

Herr försvarsministern KRÖNMARK:

Herr talman! Jag kan säga till herr Johansson i Skärstad att vi i stora stycken ser likadant på detta problem. Vi vet ännu inte vilket resultat utredningen kommer fram till, men bör kunna räkna med att den skall lägga fram förslag om klarare kriterier än vad vi nu har.

Jag håller med herr Johansson i Skärstad om att de människor som har denna övertygelse i de allra flesta fall inte utgör några problem i samhället. De är verkligen beredda att fullgöra sina medborgerliga skyldigheter på ett annat sätt, och då skall vi också se till att de kan få göra det.

När det gäller tidsaspekten vill jag deklarerat att jag, när utredningen lagt fram sitt förslag, skall se till att behandlingen blir så snabb som det är formellt möjligt, även om jag anser att man i en sådan här viktig

fråga måste ha tid för en lagrådsremiss. Jag kan därför inte förutskicka när en lagändring kan komma att ske. Men även *min* strävan är att vi skall få en modernisering av lagstiftningen så snart detta över huvud taget är möjligt.

Herr AULIN (m):

Herr talman! Jag tycker också att vi har all anledning att vara positiva mot människor som av samvetsnöd inte vill använda vapen i avsikt att döda någon. Jag säger detta mot bakgrunden av min yrkeserfarenhet, tidigare som aktiv militär och numera som aktiv inom civilförsvorsorganisationen. Därför har vi också en lag som medger vapenfri tjänst för dem som av samvetsnöd inte vill använda vapen.

Jag har i mitt yrke träffat många vapenfria värnpliktiga, och jag har funnit att de är utomordentligt duktiga människor. Men jag anser samtidigt att det är naturligt att befrielse från vapentjänst sker efter en särskild prövning. Jag tycker inte heller att den prövning som i dag sker är så godtycklig som herr Johansson i Skärstad gör gällande. Herr Johansson har ju själv hänvisat till de omfattande undersökningar som sker i dessa fall. Den som efter en sådan undersökning inte får befrielse har enligt lag att göra vapentjänst. Vägrar han, ådöms han ett straff. Detsamma gäller ju i all lagstiftning i vårt land.

I den här debatten hävdas på en del håll att var och en som på heder och samvete anger att han inte kan bära vapen utan prövning skulle erhålla vapenfri tjänst. Varthän skulle en sådan ordning leda? Med all sannolikhet skulle antalet vapenvägrare öka kraftigt. Utvecklingen när det gäller Jehovas vittnen, som ju särbehandlas, pekar i den riktningen, och det gör även erfarenheterna från Danmark. I dag utgör de som söker vapenfri tjänst ungefär 4 % av grundutbildningskontingenten. Man kan fråga sig om vår värnpliktsorganisation tål att det antalet tre- eller fyrdubblas. Jag anser att den inte gör det.

Beredskapsnämnden för psykologiskt försvar har i dagarna redovisat en undersökning från 1975 rörande ungdomen och försvaret. Den visar att ca 20 % av ungdomarna är negativt inställda till väpnat motstånd i ett läge där utgången skulle te sig oviss. Undersökningen visar också att 17 % anser att man inte bör genomgå vapenutbildning.

Kan vi då godta varje skäl att inte göra värnpliktstjänst? För en tid sedan deltog jag i en paneldebatt i Malmö om vapenvägran. En av deltagarna, som hade dömts till fängelse, sade: Visst skulle jag kunna göra vapentjänst, men jag tycker att man har så dåligt betalt, och därför vägrar jag. En annan hävdade att han väl kunde tänka sig att försvara det här landet under förutsättning att vi hade ett kommunistiskt samhällssystem. I det sammanhanget kan man konstatera att i beredskapsnämndens undersökningar redovisas att 36 % av dem som anger kommunistiska sympatier är emot värnpliktstjänstgöring. Det är alltså, enligt min mening, inte möjligt att ha en befrielse från vapentjänst som skulle grunda sig på en självdeklaration utan prövning.

Nr 31

Tisdagen den
23 november 1976

*Om ändring i
vapenfrilagen,
m. m.*

Vilka straffsanktioner som skall följa på vapenvägran kan man naturligtvis diskutera. Vi har ju på andra områden dömt ut fängelsestraffet som en lämplig påföljd, och vi bör kunna göra det även här. Kan man då använda sig av ett bötesystem? Jag menar att det vore ett sätt att så att säga köpa sig fri från värnplikten, och det systemet var det länge sedan vi avskaffade. Ett alternativ skulle vara att ådöma samhällstjänst. Det verkar ologiskt, eftersom många av dem som nu döms till fängelse i själva verket skulle vilja ha alternativ samhällstjänst utan vapen. Men jag tror ändå att det är ett alternativ man i någon form bör pröva.

För att ge fängelsestraffet karaktär av martyrskap har man på vissa håll velat sätta beteckningen "politiska fångar" på dem som vägrar bära vapen. Det står även i herr Söderqvists interpellation. Jag tycker att det är ett sätt att urholka begreppet "politiska fångar" som vi är vana att tolka det. Var och en som döms till fängelse efter de lagar som vi i demokratisk ordning stiftat här i landet skulle på samma grunder kunna kallas politisk fånge, eftersom all lagstiftning är uttryck för en politisk vilja.

Herr talman! Till slut: Så länge vi inte kan skapa fred utan vapen tvingas vi att försvara vår fred med vapen. Att bevara freden tror jag är ett bra sätt att spara människoliv och att undvika dödande.

Under detta anförande övertog herr talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr JOHANSSON i Skärstad (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag reagerar mot uttrycket "godtyckligt". Det har jag aldrig använt i debatten, utan vad jag påstått är att det är väldigt svårt för dem som är utredare att mäta samvetsnöden hos de ungdomar som med den lagliga rätten anger detta som skäl för sin vägran. Jag har inte sagt att de handlar godtyckligt, men det måste vara väldigt svårt att kunna mäta samvetsnöden. Ingen av oss, inte ens den senaste talaren, vill kanske överlåta åt någon annan människa att avgöra vår samvetsnöd. Men denna grupp människor blir utsatta för just detta att andra skall pejla djupet av den samvetsnöd de känner.

Jag vill gärna påpeka vad jag sade vid ett tidigare tillfälle och nu säger om igen: Det var en svaghet att man särbehandlade Jehovas vittnen när vi antog den senaste lagen. Det är en ganska egendomlig företeelse i svensk lagstiftning.

Herr SÖDERQVIST (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Det var intressant att höra att herr Aulin har anknytning till civilförsvaret, där även jag arbetat. Jag har också träffat på många av värnpliktsvägrarna på civilförsvarskolan i Rosersberg, i Revingeby och vid andra civilförvarsanläggningar.

Vi har också biståndsutbildningen i Sandö, där en del av värnpliktsvägrarna beretts sysselsättning.

Jag anser inte att denna utbildning är ett särskilt lyckat tillvaratagande av dessa värnpliktiga i civilförsvaret. Oftast får de ägna sig åt mycket handräckningsbetonade sysslor. Det borde finnas bättre sätt att tillvarata deras tjänstgöringstid än att plocka in dem där.

Åter till det här med värderingar: Herr Aulin nämnde repliker från någon paneldebatt. Jag tycker att det var ganska dåliga exempel. Och herr Aulin sade också själv tidigare att de flesta av dem som han träffat i sin tjänstgöring var mycket positiva och fina människor. Uppfattningen att man hellre skulle ta fängelse än göra värnplikten därför att värnplikten är så dåligt betald, tror jag inte på något sätt präglar samtliga som det är fråga om.

Sedan vill jag i likhet med herr Johansson i Skärstad påpeka att jag aldrig heller har hävdat att vem som helst skall kunna komma och säga: Nu vill jag inte göra värnplikten, så låt mig slippa det här. Jag är fullt medveten om att man måste ha någon form av prövningsförfarande som tar hänsyn till olika faktorer. Det är självklart, och det har jag heller aldrig ifrågasatt.

När det gäller begreppet politiska fångar, herr Aulin, vill jag hänvisa till det citat jag tagit upp, där det uttryckligen står: "Militärpliktiga personer ---." Man kan inte jämföra och säga att det är samma sak med vilken lagstiftning i landet som helst. Det är skillnad här. Och det finns alltså internationella uttalanden som uttryckligen vänder sig mot detta – det kan man inte komma ifrån.

Det är således dålig debatteknik att försöka säga att det är lika i alla sammanhang, för alla samhällsåtaganden. Så är inte fallet.

Herr AULIN (m) kort genmäle:

Herr talman! Till herr Johansson i Skärstad: Jag citerade ur interpellationen, där det står att "enligt den s. k. vapenfrilagen sker en godtycklig bedömning." Så säger ju herr Johansson själv i interpellationen. Och jag har alltså tolkat det som om herr Johansson också menade vad han skriver.

Sedan säger herr Söderqvist att han är beredd att godta en prövning av djupet i samvetsnöden – så tolkar jag honom nu. Han säger samtidigt i sin interpellation att han vill avkriminalisera värnpliktsvägran. Men detta med prövning och straffpåföljd är väl vad herr Söderqvist menar med kriminalisering?

Herr SÖDERQVIST (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Uttrycket "avkriminalisering" har jag aldrig använt i min interpellation, utan det är någonting som har kommit med vid rubriceringen. Det går bra att läsa interpellationen – där finns inte det uttrycket.

Men åter till det här med självdeklaration: Det är klart att vi måste ha någon form av prövning. Och jag vidhåller, eftersom detta kommer att beröra en marginell grupp, att vi bör ha råd till ett ganska humant

Tisdagen den
23 november 1976

*Om ändring i
vapenfrilagen,
m. m.*

och tolerant förfarande, kunna placera dessa människor på platser inom ramen för detta samhällsättagande där vi kan dra nytta av dem. För faktum är ju, som jag har framhållit tidigare, att vi inte får någon nytta av dem i något fall när vi inte godtar deras vägran. Vi sätter dem i fängelse och får inte in dem i någon organisation där vi kan dra nytta av deras erfarenheter och kanske deras vilja att göra en insats även under ofred. Det kan behövas folk som inte håller i vapen då – det vet ju var och en. Herr Aulin borde också känna till detta med tanke på erfarenheterna av civillförsvaret. Det finns behov av sådana insatser, och möjligheterna till sådana borde vi ta till vara på ett mer positivt sätt än vad vi nu gör.

Herr KÖRLOF (m):

Herr talman! För den som i annat sammanhang haft anledning att syssla med frågor om vapenfri tjänst och totalvägran väcker den här diskussionen ett visst intresse.

Jag tycker att det är synd att vi inte kan diskutera de frågor som interpellanterna tagit upp närmare i sina frågeställningar, nämligen frågan om att uppskjuta utredningar om vapenfri tjänst och frågan om att uppskjuta rättegångar för dem som har dömts för lydnadsbrott. Låt mig beröra dessa frågor litet närmare.

Den som i dag söker vapenfri tjänst får väl förutsättas göra detta mot bakgrund av gällande vapenfrilag och de krav som där ställs på den som skall beviljas sådant tillstånd. Vederbörande får förutsättas ha den seriösa avsikten att hans ansökan skall behandlas av vapenfrinämnden och att han skall få besked om utgången av sitt ärende inom rimlig tid. Om interpellanternas förslag skulle tillämpas får detta bl. a. följande konsekvenser:

För det första kommer den sökande att sväva i ovisshet om när och på vilka grunder hans ärende kommer att avgöras.

För det andra fråntas han på obestämd tid möjligheten att besvära sig till regeringen över ett eventuellt avslag.

För det tredje får det, om vederbörande söker för första gången, den högst bestämda konsekvensen att hans inkallelse till antingen vapenfri tjänst eller värnplikt skjuts upp på obestämd tid. Att en sådan ordning skulle få högst negativa konsekvenser för dem som av studieskäl eller arbetsmarknadsskäl vill ha sina värnpliktsförhållanden snabbt uppklarade säger sig självt. Dessutom bör man vara medveten om att en sådan ordning öppnar möjlighet till ett visst missbruk. Den som vill ha sin värnpliktsinkallelse uppskjuten behöver endast ansöka om vapenfri tjänst, i förvisning om att ansökan får den effekten att den inte behandlas men också att det leder till att hans värnpliktsinkallelse uppskjuts t. v. Såvitt jag förstår skulle alltså den föreslagna åtgärden medföra en besvärande rättsosäkerhet och dessutom utgöra ett klart åsidosättande av vapenfrinämndens kompetens och uppgift.

Vad gäller frågan om att uppskjuta rättegångar mot värnpliktiga som

*Om ändring i
vapenfrilagen,
m. m.*

gjort sig skyldiga till lydnadsbrott har båda interpellanterna använt uttrycket om statsrådet är "beredd medverka till" en sådan åtgärd. Om därmed avses att regeringen i proposition till riksdagen föreslår detta, så kan man kanske göra den reflexionen att frågan om påföljd m. m. för totalvägran är föremål för vapenfriutredningens övervägande och att vi i dag inte vet hur utredningen avser att lösa den besvärliga frågan. Det är väl inte heller uteslutet att utredningens förslag kan komma i konflikt med en sådan ordning som interpellanterna nu är inne på. Om däremot interpellanterna menar att regeringen ensam skulle vidta denna åtgärd, så föreställer jag mig – som statsrådet Krönmark var inne på – att riksdagens konstitutionsutskott inte skulle lämna detta obeaktat vid prövningen av statsrådets ämbetsutövning. Vad som här föreslås är ju ministerstyre. Och dessutom är det en antydning om att sätta sig över bl. a. Europakonventionen om de mänskliga fri- och rättigheterna. I artikel 6 i den konventionen stadgas bl. a. att envar skall, när det gäller att pröva anklagelse mot honom för brott, vara berättigad till opartisk och offentlig rättegång inom skälig tid.

Att underlåta åtal mot dem som gör sig skyldiga till lydnadsbrott ligger inte inom lagens möjligheter. Vi har här i landet visserligen en vidsträckt relativ åtalsplikt för åklagarna, men vad gäller detta brott får åtalsplikten anses vara absolut. Det vore alltså, såvitt jag kan finna, klart fel av en åklagare att underlåta åtal i dessa mål. När brottmål kommer under domstols prövning och domstolen finner brott vara begånget har den att bestämma påföljd för detta.

Det vore intressant för den fortsatta debatten om interpellanterna närmare ville delge kammaren och allmänheten sina överväganden om hur det skall gå till att utan särskilt lagstöd för detta på obestämd tid uppskjuta rättegångar mot dem som har gjort sig skyldiga till lydnadsbrott. Regeringsformen öppnar visserligen en liten ventil för sådana åtgärder. I 11 kap. 13 § regeringsformen stadgas bl. a. att när synnerliga skäl föreligger får regeringen förordna att vidare åtgärd för att utreda eller lagföra brottslig gärning ej skall äga rum.

Detta brukar betecknas som abolition. Men eftersom abolition innebär att den enskilde fråntas möjligheten att rentvå sig från anklagelse för brott anses det allmänt att detta rättsinstitut skall användas synnerligen restriktivt.

För de fall vi nu talar om blir det här inte litet komplicerat, bl. a. därför att det inte är säkert att alla lydnadsbrott är begångna av sådana som har en typisk vapenvägraruppfattning.

Herr talman! Till sist vill jag gärna beröra den fråga som herr Söderqvist har tagit upp i sin interpellation, nämligen frågan om den svenska vapenfrilagstiftningens förenlighet med Europakonventionen. Statsrådet Krönmark har redan berört de centrala punkterna där.

Den resolution som herr Söderqvist här berört och alldeles riktigt citerat måste ju ändå tolkas, och då har man att gå till de bakgrundsarbeten som finns. I det memorandum som den kommitté vilken utarbetade

Tisdagen den
23 november 1976

*Om ändring i
vapenfrilagen,
m. m.*

resolutionen presenterade sägs bl. a. att under alla förhållanden måste opportunitetsskäl, ej uppriktiga skäl och avståndstaganden mot vissa krig eller former av krigföring, förhindras ge en individ rättslig grund för erkännande som vägrare i resolutionens mening. Av vägrare skall krävas att de på de skäl som nämnts i resolutionstexten tar avstånd från alla former av väpnat våld för att bli erkända som vägrare.

Den svenska vapenfrilagen står alltså, såvitt jag kan finna, inte i strid med den refererade resolutionen och dess bakgrundsarbete. Tvärtom torde det vara allmänt känt för dem som sysslar med dessa frågor att denna resolution i första hand riktade sig mot de stater som över huvud taget inte hade någon vapenfrilagstiftning alls. I de länder där herr Söderqvists broderpartier oinskränkt härskar torde toleransen gentemot vapenvägran vara av sådan natur att herr Söderqvists kritik av vår vapenfrilag framstår som hycklande.

Herr JOHANSSON i Skärstad (c):

Herr talman! Den här debatten utvecklas underligt. Nu är det inte statsrådet som skall svara längre, utan nu gäller det frågor till interpellanterna, och det var väl inte meningen.

Låt mig bara säga att jag alltid reagerar mot att det, när man skall försöka att lösa ett problem, alltid är någon som dyker upp och säger att vederbörande kommer att fuska, att han bara kommer med en sådan begäran för att få uppskov med värnplikten osv. Jag misstänker inte folk så där mycket, och man kan inte ta sådana hänsyn när man skall försöka att lösa en allvarlig fråga. Och de som väntar på att få sitt fängelsestraff är allesammans tacksamma om vi kan få en annan ordning, så att de slipper fängelse.

Herr SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Till herr Körlof vill jag säga att jag är alldeles övertygad om att vad som sagts om det rent formella är helt riktigt. I mitt första anförande sade jag ju också att det egentligen inte är det som är det väsentliga i min framställning, utan att det här närmast är en moralisk fråga. Hur man än vänder och vrider på saken, hur man än tar fram bakgrundstexter och annat kan man inte komma ifrån att skrivningen i deklARATIONERNA, såväl FN-deklARATIONEN och EUROPAPAKTENS som den här resolutionen, pekar i en och samma riktning. Det är alltså fråga om tolkningen. Rent formellt kan man naturligtvis säga att så och så är det och att vi alltså har rätt att göra på det eller det sättet. Jag vill hänvisa till mitt första anförande, där jag tog upp just de här motsättningarna. Det är ju fråga om anda och bokstav. Vill man tolka deklARATIONERNA i en positiv anda, vilket man inte kan undgå att göra med tanke på bl. a. de mänskliga rättigheterna, kan inte den straffsats vi f. n. har, som innebär att man sätter vägrarna i fängelse, anses vara rimlig.

Herr Körlof talade också om andra länder. Enligt min mening är detta ett irrelevant argument i den här debatten. Jag vet inte hur värnplikts-

lagarna eller straffsatserna är utformade i andra länder, varken i väst eller i öst. Jag tycker inte att det hör hemma i denna debatt. Jag talar om svenska förhållanden och om de svenska vägrarna. Vad andra länder gör eller inte gör är någonting som vi inte kan berömma oss av. Det argumentet hör som sagt inte hemma i den här debatten.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 4 Om amnesti för vapenvägrare, m. m.

Herr justitieministern ROMANUS erhöll ordet för att besvara herr *Ekinges* (fp) den 9 november anmälda interpellation, 1976/77:36, till herr statsministern, och anförde:

Herr talman! Herr Ekinge har frågat statsministern om regeringen är beredd att

1. ge allmän amnesti åt dem som enligt 21 kap. 1 § brottsbalken har dömts till fängelse för lydnadsbrott efter att ha förvägrats att fullgöra vapenfri tjänst,

2. i avvaktan på vapenfriutredningens betänkande och förslag utfärda bestämmelser om att de som har ansökt om vapenfri tjänst men fått avslag inte t. v. skall inkallas till militärtjänst och att pågående rättegångar mot vapenvägrare skall nedläggas t. v.

Interpellationen har överlämnats till mig för besvarande.

När det gäller herr *Ekinges* andra fråga vill jag hänvisa till att chefen för försvarsdepartementet nyss som svar på interpellationer av herr *Söderqvist* och herr *Johansson* i Skärstad har förklarat att frågan om ändrade bestämmelser på det område det här gäller bör tas upp först sedan vapenfriutredningen i början av nästa år har avlämnat sina förslag. Enligt vad försvarsministern vidare uttalade är det för tidigt att bedöma frågan om det är rimligt att vidta åtgärder för att skjuta upp utredningar och rättegångar angående värnpliktsvägran, innan utredningens förslag har avlämnats och remissinstansernas synpunkter inhämtats.

Enligt 11 kap. 13 § första stycket regeringsformen får regeringen genom nåd bl. a. efterge eller mildra brottspåföljd. Bestämmelsen avser både individuell benådning i konkreta fall och generell benådning av en viss grupp av dömda, s. k. amnesti. Frågor om individuell benådning av den som dömts för värnpliktsvägran prövas självfallet redan f. n. i vanlig ordning efter ansökan i varje särskilt fall. När det gäller frågan om en allmän amnesti för den grupp värnpliktsvägrare som åsyftas i herr *Ekinges* interpellation gör sig samma synpunkter gällande som de som har anförts av försvarsministern i fråga om åtgärder för att skjuta upp utredningar och rättegångar om värnpliktsvägran. Det finns sålunda enligt min mening inte anledning att överväga frågan om en sådan amnesti före ställningstagandet till vapenfriutredningens förslag.

Nr 31

Tisdagen den
23 november 1976

*Om amnesti för
vapenvägrare,
m. m.*

Tisdagen den
23 november 1976

*Om amnesti för
vapenvägrare,
m. m.*

Herr EKINGE (fp):

Herr talman! Jag ber att få tacka justitieministern för interpellations-svaret. Innan jag något ytterligare kommenterar svaret vill jag dock först förklara att jag tror att inte någon av oss är tilltalad av att vapenvägrare döms till fängelsestraff. Det gav ju också försvarsministerns tidigare här i kammaren lämnade svar uttryck för. När unga män kan få avtjäna upp till ett halvt års fängelsestraff, fördelat under en tidsrymd av tre-fem år, då tror jag att vi är överens om att något gått snett. Och därför utgår jag från att vi alla väntar på vapenfriutredningens betänkande och på att förslaget skall komma, förhoppningsvis utan dröjsmål, så att vi skall kunna få en ändring till stånd. Jag är angelägen om att betona detta, så att vi kan föra den här debatten i en positiv anda.

Justitieministern säger i sitt svar att det inte finns anledning att överväga frågan om amnesti för vapenvägrare som dömts till fängelsestraff före ett ställningstagande till vapenfriutredningens förslag. Jag kan bara beklaga om det är på det sättet att det inte finns anledning att överväga frågan. Men jag får acceptera det förhållandet, och vi kan väl ändå utgå från att vapenfriutredningens förslag, som det har sagts, kommer att läggas fram i början av nästa år. Och om utredningen enhälligt lägger fram förslag om att fängelsestraff inte skall utdömas för vapenvägran – i olika sammanhang i massmedia har ju ledamöter av utredningen sagt att utredningen med största sannolikhet blir enig på den punkten – frågar jag: Vilka möjligheter till ett snabbt handlande yppar sig då? Som jag ser det bör det vara möjligt för regeringen att då omedelbart lägga fram ett snabbförslag här i riksdagen om att de som ansökt om vapenfri tjänst men fått avslag inte t. v. skall inkallas. Vidare bör i samma förslag tas med bestämmelser om att pågående rättegångar mot vapenvägrare skall nedläggas t. v. och att de som jämlikt 21 kap. 1 § brottsbalken dömts till fängelse för lydnadsbrott, men ännu ej avtjänat straffet, skall få uppskov i avvaktan på den nya lagens i kraftträdande. Jag kan inte se att justitieministern genom sitt svar stängt *den* möjligheten, och därför skulle jag gärna vilja fråga justitieministern om han är beredd att verka i den här riktningen.

Bakgrunden till det här resonemanget är följande. Om utredningens förslag kommer i början av 1977 och sedan går ut på en snabbremiss bör det – även om förslaget går på lagrådsremiss – finnas möjligheter för regeringen att lägga fram en proposition under våren. Då skulle den nya lagen i bästa fall kunna träda i kraft redan vid halvårsskiftet 1977. Och då är det givetvis angeläget att de som fått avslag eller dömts enligt den gamla lagen får chansen att söka på nytt efter den nya lagens regler. Om man tillämpar det här förfarandet slipper vi ett antal fängelsedomar och fängelsevistelser just i skarven mellan den gamla och nya lagen.

Just nu och fram till dess att utredningen kommit med sitt förslag och därefter regeringen – som jag hoppas – lagt fram ett snabbförslag bör man inte heller skynda sig med att dra fram nya domar eller låta verkställa redan avkunnade domar. Här är givetvis snarast ett visst sakt-

mod det rimligaste, så att fram på våren så många som möjligt kan få tillfälle att göra en ny ansökan på den nya lagens grund. Det kan inte vara rimligt att skynda på med att verkställa ett antal fängelsestraff de sista månaderna, när vi har en, som också jag menar, orimlig vapenfrilag. Och att vi har en sådan var ju anledningen till att vi i riksdagen begärde utredning om en ny vapenfrilag.

Jag är givetvis helt införstådd med att justitieministern inte skall eller bör lägga sig i vad kriminalvårdsstyrelsen gör, men vilka som skall inkallas just den närmaste tiden eller först om något år kan regeringen, om den har den politiska viljan, styra. Och ett uttalande att det i och för sig från samhällets synpunkt är viktigt att man inte får en rad fängelsestraff alldeles innan en ny lag kommer vore givetvis av stort värde. Jag hoppas att justitieministern också vill ta upp den här tråden, när han svarar på min fråga om han är beredd att verka för att ett snabbförslag i form av en proposition läggs fram omedelbart när utredningen förhoppningsvis kommit med sitt förslag om att fängelsestraff ej skall avkunnas för vapenvägran. Vi tycks ju ha anledning vänta att utredningen enhälligt skall komma med ett sådant förslag.

Herr KÖRLOF (m):

Herr talman! Jag delar herr Ekinges uppfattning på ett par punkter, nämligen att vår vapenfrilag har vissa brister och att det är olyckligt att så många döms till fängelsestraff. Men jag tycker att herr Ekinges argumentering i interpellationen på några punkter är litet märklig.

Först en sakanmärkning. Det är inte ca 800 som årligen döms till fängelse för lydnadsbrott utan något över 600. Det kan kanske tyckas vara ett något pekfingeraktigt påpekande – 600 är för många det också – men rätt skall vara rätt. Något över 150 avtjänar därutöver straff för rymning, och man vågar nog säga att det sällan är vapenvägran som där ligger bakom. Ytterligare ca 30 avtjänar straff för andra krigsmansbrott. Det är inte rätt att slå ihop alla dessa kategorier och utge dem för att vara vapenvägrare.

Herr Ekinge hävdar vidare i sin interpellation att det finns en laglig rättighet att få fullgöra vapenfri tjänst i stället för militärtjänst. Ja, det är riktigt, nämligen om villkoren för att få sådant tillstånd är uppfyllda. Detta har vi diskuterat tidigare, och här vet herr Ekinge lika väl som jag att villkoren för detta är kopplade till den enskildes övertygelse i vad gäller frågan om bruk av vapen mot annan.

Till detta kommer en komplikation, som jag hoppas att herr Ekinge också väl känner till, nämligen att cirka hälften av dem som vägrar fullgöra militärtjänst inte dessförinnan sökt vapenfri tjänst. Om dessas inställning till frågan om bruk av vapen mot annan och deras samvetsövertygelse i denna fråga kan följaktligen varken herr Ekinge eller jag uttala oss.

Jag kan personligen väl tänka mig ett nådeförfarande i varje enskilt fall i vad gäller dem som dömts för lydnadsbrott om och när riksdagen

Tisdagen den
23 november 1976

*Om amnesti för
vapenvägrare,
m. m.*

beslutat om en ny vapenfrilag, som reglerar påföljdsfrågan för lydnadsbrott på annat sätt än med fängelse. Men att föranstalta om generell nåd, dvs. amnesti för en påföljd som riksdag och regering med öppna ögon varit medvetna om skulle följa på denna typ av brott, förefaller mig personligen vara att underkänna lagstiftningens grund mer än vad nöden kräver.

Så till frågan om att uppskjuta inkallelser till värnpliktstjänstgöring av dem som fått avslag på sin ansökan om vapenfri tjänst hos vapenfrinämnden.

Förutom att detta öppnar möjlighet till ett visst missbruk på samma sätt som i de fall jag tidigare berörde kan man ställa sig frågan om regeringen också här utan lagstöd kan vidta en sådan åtgärd. Värnplikts- och vapenfrilagarna är antagna av riksdagen. Det förfaringsätt som där regleras för ansökan, handläggning och avgörande av vapenfriärenden skall myndigheterna följa. En av vapenfrinämnden och eventuellt av regeringen avslagen vapenfriansökan skall faktiskt ha den högst bestämda följden att vederbörande skall kallas in till värnpliktstjänstgöring. Detta är förutsatt i lagstiftningen. Jag frågar mig därför på vilken laglig eller konstitutionell grund regeringen kan besluta att just denna kategori värnpliktiga inte skall kallas in till tjänstgöring när lagstiftningen faktiskt förutsätter att de skall kallas in. För övrigt, hur kommer övriga tiotusentals värnpliktiga att reagera på sina inkallelseorder om de får veta att just denna kategori, som sökt enligt gällande lag men inte fått vapenfri tjänst, inte kommer att inkallas i avvaktan på en eventuell ny vapenfrilag? Att enskilda värnpliktiga i annan ordning hos de militära myndigheterna kan ansöka om anstånd, omplacering osv. är en helt annan sak. Där prövas den enskildes skäl i varje särskilt fall.

Det är av ett visst intresse att notera att slutinstans för denna typ av ärenden inte är regeringen utan värnpliktsnämnden. Men att regeringen skulle kunna generellt förhindra inkallelser av just denna kategori, som sökt men inte fått vapenfri tjänst, förefaller åtminstone mig utomordentligt tvivelaktigt. Vad skulle herr Ekinge säga om regeringen beslutade att inför viss inkallelse inte inkalla alla studenter? Jag tycker att det är ungefär samma typ av beslut, och jag föreställer mig att man har anledning att reagera mot den typen av beslut.

Herr justitieministern ROMANUS:

Herr talman! Jag vill gärna deklarerat att jag är positivt inställd till en reformering av vapenfrilagen och att den bör ske så snabbt som möjligt. Men jag vill samtidigt framhålla att detta inte är en enkel lagstiftningsuppgift. Jag är inte beredd att föregripa resultatet av det pågående utredningsarbetet genom att tillstyrka en allmän amnesti för de här grupperna.

Samtidigt vill jag emellertid säga att när regeringen har att ta ståndpunkt till frågan om ändringar i vapenfrilagen på grund av vapenfriutredningens kommande förslag, är det naturligt att man då också över-

väger om man skall vidta några åtgärder beträffande dem som tidigare har blivit dömda för vapenvägran.

Herr EKINGE (fp):

Herr talman! Eftersom jag vill föra debatten med justitieministern får det väl ursäktas mig om jag koncentrerar mitt anförande till hans svar och inte tar upp synpunkter från andra så att säga ställföreträdande regeringsledamöter.

I sitt svar säger justitieministern att individuell bedömning av dem som dömts till fängelse för vapenvägran prövas i vanlig ordning efter ansökan i varje särskilt fall. Jag vet också att sådana ansökningar finns hos justitieministern, och jag hoppas att även de kan få ligga till sig.

När vi får en ny lag kan också sådana nådeansökningar efter vad jag förstår få en gynnsam eller gynnsammare behandling. Det visar nämligen en handling som jag har i min hand. Även då vi för tio år sedan fick den nu gällande vapenfrilagen fanns det även då unga människor som kom i kläm mellan den gamla och den nya lagen. Efter en dom i häradsrätt om en och en halv månads fängelse för lydnadsbrott ansökte en ung man i underdånighet om att av nåd få villkorlig dom. Hans motivering var att en ny lag trätt i kraft och att det då syntes olyckligt att han skulle hamna i fängelse när den nya lagen gav möjlighet till vapenfri tjänst. Herr justitieministerns företrädare i ämbetet Herman Kling har undertecknat detta dokument som säger: "Kungl. Maj:t vill av nåd bestämma påföljden till villkorlig dom med föreskrift att prøvotiden skall räknas från denna dag. Detta får jag, på nådig befallning, härigenom meddela. Stockholm den 24 februari 1967. Herman Kling."

På nådig befallning eller ej, så hoppas jag givetvis att också vår nuvarande justitieminister skall få tillfälle att skriva under liknande nådeförklaringar både till dem som sökt och till dem som inte sökt men som i lika hög grad är betjänta av sådan nåd eller sådan amnesti.

En av ledamöterna i vapenfriutredningen – universitetslektorn och före riksdagsmannen Birger Möller, Göteborg – skrev i en tidningsartikel i höstas följande: "Alldeles uppenbart är att förhållandena nu måste ändras på flera sätt. Att det nuvarande systemet inte duger visas bl. a. av antalet vägrare – den verkliga testpunkten när det gäller lagstiftningens samklang med värderingarna i samhället. År 1967 var vägrarna 49, i fjol var de 969. Från det senaste året minns vi alla en del uppseendeväckande fall med fängelsestraff och tvångsmatning. Jag anser att det nu behöves rejäla ändringar." – Så långt ledamoten av vapenfriutredningen Birger Möller.

I slutet av artikeln säger Birger Möller att den som vägrar bära vapen bör i stället automatiskt få en ny slags tjänst. Den kan kallas för samhällstjänst och vara lik den vapenfria tjänsten. Även detta är naturligtvis bättre än fängelsestraffet av i dag. Han slutar sin artikel med följande fyra grundkrav: vettig lagregel om att en "allvarligt övertygelse" räcker i stället för som nu "djup samvetsnöd", att prövningsförfarandet av-

Nr 31

Tisdagen den
23 november 1976

*Om amnesti för
vapenvägrare,
m. m.*

Tisdagen den
23 november 1976

*Om åtgärder mot
narkotikamissbru-
ket*

skaffas, flera tjänster som inte ger krigsplacering, och inga automatiska fängelsedomar utan chans för alla det gäller till en nyttig samhällstjänst.

Herr talman! Personligen hoppas jag att dessa i verklig mening liberala krav skall uppfyllas och att det skall ske så snart som möjligt.

Överläggningen var härmed slutad.

§ 5 Om åtgärder mot narkotikamissbruket

Herr socialministern GUSTAVSSON erhöll ordet för att i ett sammanhang besvara dels herr *Bengtssons* i Göteborg (c) den 26 oktober anmälda interpellation, 1976/77:16, dels fru *Kristenssons* (m) den 10 november anmälda interpellation, 1976/77:37, och anförde:

Herr talman! Herr Bengtsson i Göteborg har frågat mig vilka initiativ jag tänker vidta med anledning av den allvarliga narkotikasituationen i landet.

Fru Kristensson har frågat om regeringen anser att narkotikasituationen genomgått några väsentliga förändringar under senare tid. Vidare har fru Kristensson frågat om jag ämnar vidta åtgärder för en kartläggning av narkotikamissbrukets utbredning och svårighetsgrad, om jag ämnar föranstalta om åtgärder för en utvärdering av olika behandlingsmetoder samt vilka insatser i övrigt regeringen överväger för att hejda narkotikamissbruket.

Jag besvarar interpellationerna i ett sammanhang.

Min bedömning av narkotikasituationen grundas främst på uppgifter från de ansvariga myndigheterna på narkotikaområdet, huvudsakligen socialstyrelsen, skolöverstyrelsen, rikspolisstyrelsen, tullverket och kriminalvårdsstyrelsen. Jag har också haft kontakt med frivilliga organisationer på området.

Cannabis är fortfarande det mest förekommande narkotiska preparatet och är spritt över hela landet. Enligt de frekvensundersökningar som genomförs regelbundet synes dock missbruket av cannabis ha minskat väsentligt i ungdomsgrupperna.

Det tyngre narkotikamissbruket är koncentrerat till storstadsområdena. Missbruk förekommer visserligen också i andra tätorter, men det är storstadsregionerna som konstant har relativt omfattande grupper av missbrukare. Centralstimulerande medel dominerar fortfarande det tunga missbruket. Opiatmissbruket utgörs nästan uteslutande av heroinmissbruk. Detta är mycket oroande. Heroinmissbruket uppges vara koncentrerat till Stockholmsområdet och Malmö-Helsingborg-Lundområdet. Enligt uppgifter som socialstyrelsen nyligen har inhämtat uppskattas gruppen heroinmissbrukare i Stockholmsområdet till omkring 1 000. I de tre Skånestäderna uppskattas antalet till mellan 500 och 1 000. Läget är följaktligen allvarligt, inte minst genom att heroinet innebär stora risker för bl. a. överdosering med allvarliga skador eller dödsfall som följd.

Många av narkotikamissbrukarna finns inom kriminalvården. Ett omfattande missbruk förekommer på kriminalvårdsanstalterna, och även inom frivården är läget besvärligt. Inom ramen för sina resurser försöker kriminalvårdens personal att förhindra införandet av narkotika samt att ge klienterna adekvat vård mot missbruket. En strävan är att denna vård skall ske i samarbete med de allmänna vårdinrättningarna. Frågor av hithörande slag diskuteras vid en konferens med representanter för olika myndigheter och organisationer som sysslar med narkotikafrågor som kriminalvårdsstyrelsen inleder just i dag.

Det föreligger en betydande brist på vårdresurser, särskilt i storstadsregionerna. Den utökade öppna verksamheten med dess inriktning på behandlingsmotiverande arbete har medfört ökad efterfrågan på platser vid behandlingshem och andra former av vård, men en del missbrukare får f. n. vänta lång tid på behandling med de risker för återfall som detta innebär.

Orsaken till den nuvarande alarmerande situationen på narkotikaområdet är främst den ökade tillgång på heroin som under senare tid har konstaterats i hela Västeuropa och även i vårt land genom ökade beslag av tull och polis. Det är ytterst allvarligt att heroinet har kommit in på den svenska marknaden. Kampen mot narkotikamissbruket måste vidmakthållas på hög nivå, och regeringen kommer i enlighet med uttalandet i regeringsdeklarationen att intensifiera insatserna, särskilt mot missbruket av heroin.

Kampen mot narkotika måste föras inom många olika sektorer av samhället. Insatserna av polisen och tullen är självfallet av stor vikt. Den fortsatta inriktningen av polisens verksamhet kommer att diskuteras vid en konferens som rikspolisstyrelsen anordnar i december. Här har också utvecklats ett väl fungerande internationellt samarbete. Även i andra internationella sammanhang verkar vårt land aktivt mot missbruksproblemen. De viktigaste insatserna mot alla former av missbruk är dock åtgärder av förebyggande slag. Till största delen måste det förebyggande arbetet ses på längre sikt, men vi prövar också möjligheterna att påverka utvecklingen genom stöd åt särskilda projekt som direkt tar sikte på ungdomar i riskzonen. Alkoholpolitiska beredningsgruppen arbetar också fram förslag, som innebär insatser av förebyggande art i syfte att motverka missbruk.

Det finns inte i dag några säkra bedömningar av det totala antalet narkotikamissbrukare i landet. Genom de frekvensundersökningar som genomförs får vi en uppfattning om utvecklingen i vissa ungdomsgrupper, men undersökningarna ger inte besked om det tunga missbrukets storlek. Sedan en tid har socialstyrelsen planerat att genomföra en kartläggning av hela det tunga missbrukets omfattning. Undersökningen planeras äga rum under nästa år. Genom socialutskottets nyss avgivna betänkande i frågan kommer riksdagen att få ta ställning till dessa problem.

För de etablerade missbrukarna behövs ökade insatser. Det är självfallet helt otillfredsställande att missbrukare som frivilligt efterfrågar vård inte

Tisdagen den
23 november 1976

*Om åtgärder mot
narkotikamissbru-
ket*

kan beredas plats i vården. Statsbidrag utgår i betydande omfattning till huvudmännen för öppenvård, inackorderingshem, behandlingshem m. m. för narkotikamissbrukare. Jag har för avsikt att under den närmaste tiden ta upp diskussioner med kommunförbunden och de närmast berörda landstingen och kommunerna beträffande narkotikasituationen och vård-resurserna.

Under de senaste åren har det vuxit fram nya metoder för vård och behandling. En utvärdering av behandlingen erbjuder svårigheter, men jag är beredd att medverka till att de utvärderingar som kan göras får behövt stöd. Inom det nordiska drogforskningsorganet söker man också få fram metoder för att med tillräcklig vetenskaplig grund kunna jämföra olika behandlingsformer. Jag anser emellertid att den stora efterfrågan som finns i dag på platser vid behandlingshem tyder på att dessa utför ett bra arbete.

Av vad jag nu har sagt framgår att jag ser allvarligt på narkotikasituationen, särskilt det ökade heroinmissbruket, och att det fordras stora insatser för att minska missbruket.

Herr BENGTTSSON i Göteborg (c):

Herr talman! Jag tackar socialministern för svaret på min interpellation.

Interpellationen har tillkommit på grund av den utomordentligt allvarliga situation som f. n. råder på narkotikaområdet. Tillgången på olika narkotiska preparat är just nu så stor att man hos polis och sociala myndigheter betraktar läget som katastrofalt. Inom landets högsta polisdning är man allvarligare oroad än någonsin inför det växande narkotikaproblemet. Rikspolisstyrelsen vädjar om hjälp av alla samhällskrafter för att stoppa smuglingen – enbart polisaktioner räcker inte till. Hela samhället måste nu engagera sig i en samlad aktion mot narkotikan, annars har vi ingen chans, sägs det.

Den som blivit beroende av heroin får snabbt en omänsklig press på sig. Har man vant kroppen vid en daglig dos heroin, skriker kroppen efter heroin. Ett gram heroin kostar i dag 1 000–1 200 kr.

Genomsnittsmisbrukaren behöver varje dag 300–400 kr. för sitt heroinbehov. De pengarna är det ingen som kan skaffa på ett hederligt sätt – heroinköpen måste finansieras genom brott. Vet man att en hälare i dag betalar ca 10 % av värdet för stöldgods, kan var och en räkna ut hur mycket en heroinmissbrukare måste stjäla för att få ihop till den dagliga dosen.

Mot denna bakgrund finns i Dagens Nyheter den 30 oktober i år ett egendomligt uttalande av socialstyrelsens generaldirektör Bror Rexed angående heroinmissbruket:

”Det finns ingen anledning att gripas av panik och ropa på mer polis och tull, säger socialstyrelsens generaldirektör Bror Rexed. Hittills har vi inte sett några tecken på en katastrofal ökning av heroinmissbruket. Men vi gör just nu en snabb kartläggning av heroinmissbrukets utbredning i landet.

– Vi måste i dagens läge varna missbrukarna, be dem att försöka kontrollera vad de köper, säger Bror Rexed. Det förekommer så många olika styrkeblandningar på marknaden, liksom heroin blandat med allt möjligt annat, stryknin, kodein och andra giftiga substanser. De måste vara ytterst försiktiga i dag.”

Nog är det ett förvånansvärt uttalande av landets högste ansvarige tjänsteman. Vi har ”inte sett några tecken på en katastrofal ökning av heroinmissbruket”. Det finns ca 2 000 heroinmissbrukare i landet. Siffran kan vara högre. Han avvaktar att det skall komma tecken som tyder på att vi är på väg mot en katastrof.

Detta uttalande som socialstyrelsens chef gjort har väckt besvikelse i vida kretsar hos folk som seriöst jobbar för att klara problemen. Jag förstår dem. Om intervjun är rätt återgiven – och det förmodar jag – finns det bara ett ord: skrämmande. Hur skall arbetet bedrivas om vi i framtiden skall vänta tills katastrofen är ett faktum?

Jag hoppas att uttalandet är ett olycksfall i arbetet. Om så ej vore fallet, skulle allt förebyggande arbete vara meningslöst när det gäller att försöka klara narkotikaproblemet.

Enligt färska uppgifter har det i våra större städer aldrig tidigare varit så stor tillgång på narkotika som nu. Exempelvis kan nämnas att det finns riklig tillgång på cannabis, som är de yngres missbruksmedel. Amfetamin förs in i landet kilovis och åstadkommer inte enbart nyrekrytering av missbrukare utan också åtskilliga återfall bland de gamla missbrukare som under en följd av år varit drogfria.

Uppgifter från personer som dagligen arbetar med de här problemen ger besked om hur den kalla verkligheten är. ”Sämre än någonsin” är ett svar. ”Jag har arbetat med det här under många år men nu är det bedrävligare än någonsin.” Så låter det från folk som seriöst arbetar med narkotikafrågorna.

I svaret sägs bl. a.:

”Cannabis är fortfarande det mest förekommande narkotiska preparatet och är spritt över hela landet. Enligt de frekvensundersökningar som genomförs regelbundet synes dock missbruket av cannabis ha minskat väsentligt i ungdomsgrupperna.”

Den uppfattningen delas icke av dem som jobbar på fältet. Att problemen med narkotika är omfattande i storstadsområdena, det är bara att konstatera. Jag kan nämna att i Göteborg sitter i dag 47 personer anhållna och häktade i dessa sammanhang. Det säger en del om det allvarliga läget.

Det är beklagligt att den ansvariga myndigheten inte vidtog åtgärder då det borde ha stått klart att heroinet var på väg in i landet. Frågan om heroinet var f. ö. uppe till debatt under vårriksdagen 1975 och även tidigare. Jag delar självfallet socialministerns uppfattning om det allvarliga med heroinet, och det lär som sagt finnas ca 2 000 heroinmissbrukare, företrädesvis i Stockholm och Malmöområdet. Att kraftiga åtgärder måste sättas in för att så långt möjligt komma till rätta med problemen är självklart.

I narkotikans spår följer en omfattande kriminalitet, som är ytterst allvarlig. Våld, rån och stöld läser vi dagligen om i pressen – hänsynslösa brott där oskyldiga människor blir offer för våldshandlingar.

Enligt uppgifter från polishåll är exempelvis stölderna av sådan storleksordning att polisen inte hinner med att utreda den delen av brottsligheten. Ökningen av brotten är en följd av behovet av pengar till narkotika. Priserna på marknaden är höga, och de människor som har hamnat i narkotikacländet tvingas ju att praktiskt taget till varje pris skaffa sig sitt dagliga behov av de här gifterna.

I interpellationssvaret sägs att "kampen mot narkotika måste föras inom många olika sektorer av samhället. Insatserna av polisen och tullen är självfallet av stor vikt. Den fortsatta inriktningen av polisens verksamhet kommer att diskuteras vid en konferens som rikspolisstyrelsen anordnar i december. Här har också utvecklats ett väl fungerande internationellt samarbete. Även i andra internationella sammanhang verkar vårt land aktivt mot missbruksproblemen. De viktigaste insatserna mot alla former av missbruk är dock åtgärder av förebyggande slag. Till största delen måste det förebyggande arbetet ses på längre sikt, men vi prövar också möjligheterna att påverka utvecklingen genom stöd åt särskilda projekt som direkt tar sikte på ungdomar i riskzonen."

Herr socialminister, jag delar naturligtvis helt denna uppfattning.

Gruppen av kringdrivande, icke vårdmotiverade missbrukare ökar. För var och en av dessa personer krävs det åtskilliga arbetstimmar dygnet runt om man skall kunna hysa någon förhoppning att lyckas förändra deras situation.

Den gamla vårdfilosofin som ofta framförts och som utgår från att man först skall förändra samhället och sedan klara narkotikafrågan, löser inte problemet utan man måste göra något omedelbart.

Samhällets resurser måste inriktas så att man tar hand om de yngsta, de som befinner sig i riskzonen. Detta arbete måste utföras tillsammans med föräldrarna och i nära samarbete med olika samhällsorgan, naturligtvis även polisen, allt i förebyggande syfte.

Vi vet att narkotikaslaveriet börjar i tidig ålder – 14–15 år är inget ovanligt, även tidigare åldrar förekommer. Sniffning, hasch, och så fortsätter dessa barn in i allt svårare narkotikaproblem.

Alla samhällets organ som arbetar med de här frågorna måste ovillkorligen samarbeta – det vill jag kraftigt understryka. Föräldrar, skola, socialvård, polis, tull och arbetsmarknad samt övriga organisationer har här ett gemensamt ansvar. Gör vi inte det blir allt ganska meningslöst. Arbetslöshet, skolleda, dåliga miljöer – allt detta är frågor som måste lösas.

En meningsfull fritid byggd på våra barns och ungdomars individuella intressen – det må gälla idrott av olika omfattning, hobbyverksamhet osv. – har stor betydelse. En meningsfull fritid är enligt min och många uppfattning viktig och ingår som en värdefull del i det förebyggande arbetet för att komma till rätta med narkotikaproblemet.

Inte minst viktig är den medicinska forskningen inom området. Så har man t. ex. under senare tid ej uppehållit sig så mycket vid de medicinska skador som bruk av cannabis, amfetamin och övriga preparat kan medföra. Jag uttalar därför förhoppningen att socialministern stöder forskningen inom detta område. Som *en* följd av forskningsresultat förväntar jag mig att även frågan om narkotikamissbruk och körkortsinnehav blir utredd.

Jag delar uppfattningar och önskemål som framförts i narkotikadebatten, att bl. a. lagstiftningen måste utformas så, att samhället får möjlighet att ingripa på ett tidigt stadium i sjukdomsutvecklingen, inte som nu först sedan det oftast blivit för sent. Ju tidigare behandlingen sätts in, desto bättre chans att bryta en påbörjad narkomanisering.

Det är viktigt att det finns ett stort antal lämpliga fosterhem för långtidsvård av narkotikaskadad ungdom. Fosterföräldrarna måste ges skäligen ersättning för det ofta mycket påfrestande och slitsamma arbetet med problemungdom.

Försök att så långt det går hålla vissa skolor, ungdomshem, ungdomsgårdar och ungdomsvårdsskolor helt narkotikafria och försök sedan att behandla missbrukarna i små grupper.

För alla åldrar och kategorier av missbrukare och narkomaner, oavsett om de vårdas inom sjukvården, barnvården eller kriminalvården, krävs en mycket omfattande och effektiv eftervårdsorganisation med utskrivningshem, inackorderingshem, kuratorer etc. Utan en god eftervård är nästan allt det andra bortkastat.

Tyvärr måste det ingå ett betydande moment av fast men vänligt tryck i eftervården. Den som återfaller bör som regel återgå för en förnyad vårdperiod.

Sist men inte minst, glöm inte att vårdperioder kortare än ett halvår som regel är värdelösa vid narkomanibehandling.

Herr socialminister, avslutningsvis vill jag framhålla att jag anser att det icke är vid skrivbord och i talarstolar man löser detta aktuella och svåra problem utan i ett meningsfullt arbete med missbrukarna ute på fältet.

Av svaret har jag fått den uppfattningen att socialministern kommer att driva en offensiv, kraftfull politik mot narkotikaproblemen i vårt land. Det hälsar jag med tillfredsställelse.

Fru KRISTENSSON (m):

Herr talman! Jag ber att få tacka socialministern för svaret på min interpellation.

Jag konstaterar att socialministern liksom vi andra som har engagerat oss i den här frågan bedömer läget som utomordentligt allvarligt. Det konstaterandet tyder på att socialministern ämnar föranstalta om effektiva och offensiva åtgärder, för att använda herr Bengtssons uttryck.

Jag vill till att börja med konstatera att det fortfarande, trots att vi har haft narkotikaproblem i vårt land under 20 års tid, inte finns någon

Tisdagen den
23 november 1976

*Om åtgärder mot
narkotikamissbru-
ket*

uppfattning om antalet missbrukare. Jag tyder socialministerns svar så, att vi nu i varje fall äntligen kan emotse åtgärder för att få en kartläggning av missbrukets omfattning. Skall man lösa ett svårt problem måste man ju till att börja med veta omfattningen av problemet. Därför tackar jag för socialministerns svar på den punkten. Jag hoppas att riksdagen vid behandlingen av socialutskottets betänkande kommer att ställa sig bakom det förslag som där framförs.

Den andra kritiska anmärkning jag skulle vilja göra är att vi inte heller har använt den gångna tiden till att göra en ordentlig utvärdering av de olika behandlingsmetoder som tillämpas. Det är många förlorade år, som kunde ha använts till att åtminstone komma så långt som att dra lärdom av de misslyckanden man har gjort, och kanske även av de positiva resultat som naturligtvis har uppnåtts. Jag tycker att socialministerns svar också på den punkten inger viss förhoppning om att vi nu skall försöka planera behandlingarna så att de möjliggör en sådan utvärdering.

Jag vill kort erinra om hur det var när psykiatrin var ung. Då visste man ingenting om hur man skulle behandla psykiatriska sjukdomar. Men genom en systematisk utvärdering av behandlingarna fick man fram positiva resultat, som gjort att den vetenskapen nu kan visa icke föraktliga framsteg.

Det är emellertid, herr talman, ett ord i socialministerns svar som jag är förvånad över. Socialministern säger att kampen mot narkotikamissbruket måste "vidmakthållas" på hög nivå. Det ordet ger sken av att man under de gångna åren haft en hög beredskap mot narkotikamissbruket, och den uppfattningen tillåter jag mig att kritisera. Jag menar att den tidigare regeringen inte har varit så offensiv och handlingskraftig som många här i kammaren skulle ha önskat.

Men jag vill understryka det socialministern sedan säger med hänvisning till regeringsdeklarationen, nämligen att man måste intensifiera insatserna emot narkotikamissbruket och inte minst mot missbruket av heroin. På den punkten vill jag instämma i vad herr Bengtsson tidigare sade. Jag tror inte alls att missbrukets omfattning är så begränsad som socialstyrelsen och dess chef velat göra gällande. Jag befärar att en undersökning rörande omfattningen kommer att visa att inte bara cannabis, amfetamin och sådana preparat har en vid utbredning över landet utan att tyvärr också heroinet håller på att sprida sig över landet och inte alls enbart är begränsat till storstadsområdena. Heroinmissbruket är, som herr Bengtsson tidigare underströk, en utomordentligt allvarlig företeelse.

Jag är också upprörd över socialstyrelsens chefs uttalande att han råder heroinmissbrukarna att försöka ta reda på vad det är de injicerar för att om möjligt undvika överdoseringar med risk för dödsfall. Det tycker jag är ett cyniskt resonemang. Jag kan inte av svaret se att socialministern ställer sig bakom någonting sådant.

Narkotikamissbruket inom kriminalvården, som herr Gustavsson särskilt nämner, tror jag inte enbart är en resursfråga. Det är klart att det

handlar om resurser, men det är också en fråga om en policy. Jag kan berätta att justitieutskottet häromdagen besökte fångvårdsanstalten i Norrköping. Där talade man om för oss att man vid de visitationer som man regelbundet gör egentligen inte hittar någon narkotika, trots att många av de intagna är ständigt narkotikapåverkade. När vi frågade hur det kunde komma sig talade man om att det sker en daglig kontinuerlig tillförsel av narkotika till anstalten. De får alltså inte mer än vad som går åt för dagen, och därför hittar personalen ingenting när den visiterar cellerna. Hur kan det vara möjligt att man har så öppna dörrar på en anstalt som den i Norrköping – det är ju en sluten anstalt – att de missbrukare som finns där dagligen får en tillfredsställande mängd narkotika?

Jag besökte en annan anstalt för ett tag sedan. Den hade 47 intagna. När jag var där gick man igenom klientelet och fann att 41 av dessa var gravt narkotikaberoende. När situationen är så besvärlig är det ett hått att tala om en rehabilitering inom kriminalvårdens område.

Behandlingen är viktig, och det är viktigt att vi får till stånd en genomtänkt behandlingskedja. Jag håller verkligen med socialministern om att det inte finns något så beklagligt som när de som efterfrågar vård inte får sådan på grund av bristande resurser. I det hänseendet saknar jag faktiskt en liten kommentar av socialministern om vad man skall göra med dem som inte efterfrågar vård. Det finns ingenting om detta i svaret. Det kanske är förståeligt med hänsyn till den debatt som nyligen har ägt rum, men som jag ser det är den stora frågan om man skall låta dem gå under eller om man skall rädda dem.

Jag menar att det är den narkomanvårdspolitik som tidigare har förts här i landet och som jag hoppas nu kommer att ändras som är inhuman, eftersom den leder till att narkotikamissbrukarna hamnar i våra fängelser. Det är inte en vårdpolitik som jag vill ställa mig bakom, och jag hoppas att inte heller socialministern vill göra det. Det krävs en annan vårdpolitik som är mer human, som är inriktad på att göra vederbörande motiverad men också på att hindra att vederbörande går under.

Jag skall inte fördjupa mig så mycket mer i detta; jag vill bara understryka vikten av förebyggande åtgärder. Vi är helt överens om detta. Det måste bli en renässans för familjen, och föräldrarna måste få upp ögonen för risken med narkotikamissbruk.

När jag har tagit del av JO:s ämbetsberättelser under en följd av år har jag konstaterat att han då det gäller barnvårdsnämndernas praxis noterar att många barn numera växer upp i hem där föräldrarna är alkohol- och narkotikaskadade. Barnvårdsnämnderna ingriper inte i tid utan låter barnen vistas i dessa hem, vilket gör att de i sin tur får skador för livet. Jag ber socialministern vara vänlig att uppmärksamma den problematiken. Det är en tydlig utveckling på gång, och den måste brytas. Vi måste vara rädda om våra barn.

Som herr Bengtsson i Göteborg sade måste alla goda krafter hjälpas åt. Vi måste samverka. Det räcker inte enbart att polisen prioriterar narkotikabrotten, även om detta är viktigt och nödvändigt och kommer

att föra med sig att också annan brottslighet kommer att sjunka. För att uppnå tillräcklig effekt är det nödvändigt att samtidigt göra insatser på vårdsidan så att det blir ett samarbete mellan dessa sektorer.

Jag är medveten om att den nya regeringen inte har hunnit ta ställning till dessa frågor. Jag vill därför uttrycka det önskemålet att den nya regeringen måtte överväga möjligheten att samordna insatserna mot missbruksproblematiken hos något statsråd som på det sättet får en överblick över hela fältet, så att man därigenom kan få effektiva åtgärder. Jag tror att det skulle underlätta kampen mot narkotikan – den kamp som jag tror att vi alla anser vara verkligt angelägen, eftersom vi befinner oss i en utomordentligt alarmerande situation.

Herr JADESTIG (s):

Herr talman! Vi är tydligen överens om att heroinet måste bekämpas. Heroinproblemet är emellertid inte det största narkotikaproblemet och bör således inte brytas loss från den övriga narkotikadebatten.

Cannabis är alltså, som redan sagts här, det mest använda missbruksmedlet och centralstimulantia de mest missbrukade injektionspreparaten. Huruvida cannabismissbruket minskat väsentligt i ungdomsgrupperna är tvacksamt, herr socialminister. Statistik om sådana här saker kan vara missledande.

I cannabismissbrukets spår har det senaste året heroinrökning börjat förekomma. Detta har föranlett doktor Kerstin Tunving, Lund, att i en artikel i Läkartidningen varna för denna nya missbruksform. Det finns all anledning att fortsätta med skärpt vaksamhet över cannabismissbrukarna då dessa kan vara mycket mottagliga för den tyngre narkotikan.

En viktig detalj i ett överordnat perspektiv är massaspekten, dvs. de ökade problem som följer med ett ökande antal narkotikamissbrukare. Det är en fundamental skillnad mellan att bota ett litet antal narkotikamissbrukare på en psykiatrisk klinik och att rehabilitera tusentals som står under inflytande av en hänsynslös narkotikamarknad och återföra dessa till samhällsgemenskapen. Det är här, som jag ser det, narkotikaproblemets kärna ligger. Om vi summerar kapaciteten vid enskilda hem för narkotikamissbrukare och vid sjukhuskliniker står det klart att vårdsektorn i dag endast kan ta hand om en liten del.

Narkotikamarknaden har blivit en samhällelig maktfaktor. Inte nog med att narkotikasyndikaten introducerar nya droger på den svenska marknaden och tjänar hundratals miljoner på hanteringen. Narkotikasyndikaten har i dag inflytande t. o. m. över intagna på kriminalvårdsanstalter, som där har riklig tillgång till narkotika på kredit. Detta gör att de är skuldsatta när de lämnar fängelserna och tvingas att återfalla i brottslig verksamhet. Narkotikasyndikaten tillgriper också, efter vad jag har hört, privat rättsskipning för att nå sina mål. De är alltså en maktfaktor i samhället.

Så länge det finns en köpstark marknad och så länge vinsterna är fantasihöga, kommer det att finnas människor som är villiga att ta riskerna

med narkotikahantering. Så länge kommer vi också att ha en omfattande narkotikabrottslighet, som polisen får svårt att helt komma till rätta med.

Narkotikaproblemen har länge diskuterats både i massmedia och här i riksdagen. Men detta har främst skett i samband med enskilda spektakulära händelser. Sällan har det totala perspektivet betonats. Riksdagen har inte tagit något överordnat grepp om narkotikaproblem och narkotikapolitik under 1970-talet, t. ex. genom att tillkalla en narkotikapolitisk utredning på parlamentarisk grund. Avsaknaden av denna parlamentariskt förankrade handfasta styrning av narkotikapolitiken i form av en handlingsplan kan vara en förklaring till att diskussionerna fått röra enskildheter och att problemen under tiden blivit alltmer oroväckande.

Jag ser narkotikafrågan i dag främst som en inre maktkamp mellan samhället och den organiserade brottsligheten, en maktkamp som gäller inflytande över människors liv och leverne, och en ekonomisk marknad.

Därför är det också viktigt, såsom har framhållits i denna debatt, att vi får resurser för vård, upplysning, utbildning och förebyggande åtgärder. Allt är sammanvävt, och jag är, herr statsråd, medveten om att det inte finns några enkla lösningar.

Statsrådet hänvisar till att socialutskottet har stött en motion av Carl-Eric Lundgren och mig, där vi efterlyser ett narkotikapolitiskt handlingsmönster. Utskottet har delvis gått motionärerna till mötes i sitt betänkande, och det är glädjande. Betänkandet kommer upp till behandling här i kammaren den 1 december. Må det som socialutskottet föreslår också bli riksdagens beslut – allt talar för det, eftersom utskottet är enigt.

Låt mig till sist uttala förhoppningen att socialministern snabbt backar upp motionen, som syftar till den övergripande kartläggning som behövs för att åstadkomma en handlingskatalog över snabba och kraftfulla åtgärder.

Herr TORWALD (c):

Herr talman! Låt mig inledningsvis ge uttryck för min uppskattning av att interpellationssvaret visar att socialministern är beredd att med kraft ta itu med den nuvarande situationen på narkotikaområdet. Interpellanterna har redan på ett utförligt sätt redovisat många av de problem som finns, men jag vill söka tillföra debatten en del ytterligare synpunkter och förslag.

Först vill jag dock som ett exempel på den rådande situationen nämna att en riksdagskollega för en vecka sedan observerade hur en narkoman på en av trapporna till Sergels torg mitt på dagen injicerade narkotika.

Jag deltog för drygt en månad sedan i ett symposium som Riksförbundet för ett narkotikafritt samhälle hade anordnat. Då redovisade en amerikansk expert, pastor William O'Brian, hur man i Amerika handlade dessa ärenden. Han var ansvarig ledare för ett s. k. terapeutiskt samhälle som kallades Daytop Village och som varit i verksamhet i mer än tio år.

Vad är det nu för människor man tar in i ett sådant terapeutiskt sam-

Tisdagen den
23 november 1976

*Om åtgärder mot
narkotikamissbru-
ket*

hälle? Kommer de dit frivilligt? Nej, på de 13 år som samhället har fungerat har endast en patient kommit dit frivilligt. Egentligen kom inte heller denne frivilligt, utan vederbörande hade hamnat i en sådan situation på sin arbetsplats att valet stod mellan att sluta på jobbet eller sluta med narkotikan. Alla övriga som intogs för vård hade en villkorlig dom hängande över sig. Detta innebar att om de lämnade det terapeutiska samhället så skulle de snabbt bli föremål för polisiärt ingripande och sätta i fängelse eller överlämnade till annan slutna vård.

Just detta tryck – att ha en villkorlig dom över sig – anser pastor O'Brian vara en förutsättning för en framgångsrik vård. Han menar att påfrestningarna under den första perioden av avhållsamhet från narkotika är så stora att även om man söker lindra kännningarna genom medicinering, behöver vederbörande som ytterligare hjälp ha vetskap om att han kommer i en ännu sämre situation om han inte underkastar sig det obehag och de problem som är förenade med den första tidens vistelse i det terapeutiska samhället.

Hur har då de intagna klarat sig efter den genomgångna vården? Enligt O'Brian har 60 % av dem som bara vårdats sex månader fortfarande varit drogfria tre år efter utskrivningen. Och om de stannade kvar hela vårdtiden – som man ansåg borde vara 18 månader – så var hela 90 % fortfarande återanpassade till ett normalt produktivt liv.

I Sverige har vi det s. k. Hasselakollektivet, som drivs av makarna Westerberg. Även de anser att man måste ha ett "tvång till frihet" för att kunna hjälpa drogskadade ungdomar. Låt mig i detta sammanhang hänvisa till den lilla skriften "Tvånget till frihet: alternativ fostran av drogskadade ungdomar", som har utgivits av Hasselakollektivet och Guy Englund i år. På Hassela tar man emot de svåraste fallen från Mariapolikliniken i Stockholm och lyckas enligt egen uppgift till minst 90 %. Detta skulle tyda på att just det tryck som det innebär att ha en villkorlig dom eller något annat ingripande från samhället hängande över sig ökar förutsättningarna för framgångsrik narkomanvård.

Låt mig avslutningsvis få anföra några synpunkter på hur jag tror att det fortsatta arbetet mot narkotikan och narkotikabrottsligheten måste bedrivas. Det är inte en uppgift som kan lösas av socialministern och socialstyrelsen ensamma, eftersom såväl polis som tull hela tiden måste samarbeta med de sociala myndigheterna. I Göteborg har vi redan skapat ett gott samarbete mellan polis, tull och sociala fältarbetare, och detta har i många fall lett till goda resultat. Men vad man saknar, både från berörda tjänstemäns sida i Göteborg och från många andra som sysslar med denna fråga, är motsvarande kontakter på regionalt och centralt plan. Man skulle ofta ha behov av att kraftsamla resurserna till en viss punkt i landet eller till ett visst bestämt område inom exempelvis en storstad som Stockholm eller Göteborg. För detta räcker inte de små resurser som lokalt är avdelade för denna verksamhet. Jag skulle därför här vilja vädja till socialministern – inte minst mot bakgrund av vad som har sagts i regeringsförklaringen – att ta ett initiativ i regeringen

för att tillsätta ett speciellt organ, eller i vart fall en speciell befattningshavare, med befogenheter och ansvar för att aktiva insatser görs på olika nivåer för att komma till rätta med narkotikasmugglingen och dess konsekvenser. Den eller de personer som får detta uppdrag måste få befogenheter att påkalla biträde från såväl polis och tull som sociala myndigheter om de skall få möjlighet att lösa sina uppgifter.

Sedan man skapat dessa centrala resurser för samordnade insatser måste man göra liknande insatser på den regionala nivån. Jag tänker då på att åstadkomma samverkan mellan länspolis, länsläkare och sjukvårdsmyndigheter för att klarlägga situationen och lösa problemen inom narkotikaområdet. På det lokala planet i kommunerna bör motsvarande resurser med övergripande ansvar och befogenheter skapas. Först genom denna kraftsamling till vissa organ på lokal, regional och central nivå tror jag att vi får möjligheter att komma till rätta med den organiserade brottslighet och de sociala missförhållanden som följer i narkotikans spår.

Herr talman! Jag kan naturligtvis inte i dag kräva något svar från socialministern på denna fråga. Men jag hoppas att socialministern vill närmare överväga möjligheterna att på det sätt jag nyss antytt skapa organ med såväl ansvar som befogenheter att med största möjliga kraft ta itu med narkotikabekämpningen. Det torde i dag inte råda något tvivel om att vi har en stor organiserad brottslighet som lever på att utnyttja narkotikaberoende människor och som organiserar hälarnas försäljning av sina produkter. Detta allvarliga problem måste vi snabbt och kraftfullt ta itu med!

Herr socialministern GUSTAVSSON:

Herr talman! De inlägg som gjorts här har jag inte någon direkt anledning att polemisera mot. Men jag skall göra några kommentarer.

Till herr Bengtsson i Göteborg vill jag säga att jag helt ansluter mig till herr Bengtssons uppfattning att att alla samhällets organ – även frivilliga organisationer, föräldrar, föräldraföreningar osv. – måste vara verksamma och engagerade för att vi skall klara det här problemet.

Herr Jadestig tog upp frågan om ett narkotikapolitiskt handlingsprogram och frågade mig om jag är beredd att följa upp ett kommande riksdagsbeslut. Jag vill säga att när riksdagen har beslutat är jag beredd att omedelbart se till att vi kan följa upp det beslut som fattats.

Jag vill rent allmänt säga att den övergripande narkotikapolitiska målsättningen måste vara att på sikt skapa ett samhälle som är fritt från narkotika. Samhället kan av flera skäl inte acceptera förekomsten av ett utbrett narkotikamissbruk. För det första omöjliggör narkotikamissbruket genom sin passiverande verkan politiskt, ideellt och socialt arbete, och det urholkar den samverkan mellan människor som är grunden för hela det demokratiska samhällsskicket. För det andra skapar narkotikamissbruket en allt större grupp av socialt utslagna människor som helt enkelt blir oförmögna att delta i samhällslivet. För det tredje underhåller narkotikamissbruket en omfattande brottslighet och göder narkotikasyndikaten.

Tisdagen den
23 november 1976

*Om åtgärder mot
narkotikamissbru-
ket*

Vidare kan ett demokratiskt samhälle inte acceptera förekomsten av en organiserad brottslighet som helt enkelt utgör en maktfaktor i samhället, som styr många unga människors liv och som i vissa fall, som det förut har sagts här, t. o. m. tillåter sig privat rättsskipning. I dag har narkotikasyndikaten tagit kontrollen över narkotikautvecklingen och styr en produktion av nya droger och en spridning av missbruket. Samhället måste erövra kontrollen över utvecklingen på narkotikaområdet.

Det har ifrågasatts om de uppgifter jag lämnade om cannabis är tillförlitliga. De bygger på en redovisning från skolan, SÖ:s återkommande undersökningar, men helt naturligt kan det finnas brister i dem – det medger jag. Jag sade i mitt svar att det inte finns några säkra bedömningar av det totala antalet narkotikamissbrukare. Det finns olika uppgifter, och därför är det nödvändigt att vi får en kartläggning av missbrukets omfattning och likaså att vi får en utvärdering av behandlingsmetoderna. Jag delar helt fru Kristenssons uppfattning därvidlag.

Generaldirektör Rexeds uttalande i Dagens Nyheter har tagits upp här. Om jag inte missminner mig har han gjort ett tillrättaläggande i pressen. I varje fall har han vid ett samtal med mig gjort det.

Sedan frågade fru Kristensson mig vad man skall göra med dem som är på väg att gå under men som inte inser att de behöver vård. Ja, det är ju en fråga som har diskuterats mycket under den senaste tiden, och jag beklagar att man i den diskussionen inte i stället har tagit upp frågan vad vi skall göra med de människor som inte har någon insikt om sin egen situation utan är dömda att gå under. Jag förvånar mig över det. Men nu kommer ändå de frågorna att tas upp i socialutredningens betänkande.

Avslutningsvis vill jag så nämna något om det internationella arbetet på detta område. Vi vet ju alla att detta inte är frågor som bara berör Sverige. När det gäller att begränsa tillgången på narkotika i vårt land är det internationella samarbetet av största vikt. Från svensk sida har vi länge arbetat intensivt på att förbättra och utvidga samarbetet och kontrollen. Så till vida har också det arbetet givit resultat som den allmänna narkotikakonventionen – omfattande t. ex. opium och heroin – har skärpts. Vidare har konventionen om de psykotropa substanserna, t. ex. LSD och centralstimulerande medel, nu trätt i kraft. Bl. a. har samtliga länder i Norden ratificerat konventionen. Samtidigt är det emellertid mycket beklagligt att endast några få producentländer hittills har ratificerat densamma. Det är en angelägen uppgift att på allt sätt söka förmå i första hand dessa länder att ansluta sig till konventionen. Sverige kommer också att ta initiativ i detta syfte vid FN:s generalförsamling.

Inom FN har man under senare tid börjat intressera sig mer och mer för problem i samband med efterfrågan på narkotika. Bl. a. har en arbetsgrupp tillsatts under ordförandeskap av socialstyrelsens generaldirektör Bror Rexed. Den arbetsgruppen skall behandla sådana problem som orsakerna till missbruk, olika sätt att bestämma missbrukets omfattning samt behandling, integration och rehabilitering av missbrukare.

Fru KRISTENSSON (m):

Nr 31

Tisdagen den
23 november 1976

*Om åtgärder mot
narkotikamissbru-
ket*

Herr talman! Jag har ett behov av att tacka socialministern för det senaste inlägget, därför att jag tycker att det gav mera substans åt statsrådets uppfattning i denna fråga än vad som kunde utläsas ur det första svaret.

Helt kort vill jag sedan också säga till socialministern att vi i dag, så kort tid efter regeringsombildningen, inte begär att ni skall ha ett program färdigt för narkotikabekämpning. Jag har bara velat säga att vi här i riksdagen som följer narkotikafrågan med så starkt intresse och som bedömer situationen som så oroande, kommer att följa socialministerns förhållanden med stor uppmärksamhet och stort intresse.

Överläggningen var härmed slutad.

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren att på föredragningslistan återstående interpellation skulle besvaras vid ett senare sammanträde.

§ 6 Föredrogs och hänvisades

Förslag

1976/77:5 och 6 till konstitutionsutskottet

§ 7 Föredrogs men bordlades åter

konstitutionsutskottets betänkanden 1976/77:8 och 9

finansutskottets betänkande 1976/77:3

skatteutskottets betänkande 1976/77:5

utrikesutskottets betänkanden 1976/77:5 och 6

socialförsäkringsutskottets betänkanden 1976/77:5-7

kulturutskottets betänkande 1976/77:13

trafikutskottets betänkanden 1976/77:4 och 5

jordbruksutskottets betänkanden 1976/77:2 samt 4-8

näringsutskottets betänkande 1976/77:3

§ 8 Anmäldes och bordlades

Propositioner

1976/77:6 med förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen (1963:158)
om ersättning för skada i följd av atomfartygs drift

1976/77:22 om statsbidrag till hemspråksundervisning för invandrarbarn
m. m.

1976/77:31 om ändring i byggnadsstadgan (1959:612)

1976/77:45 om sänkning av sjömannskatten, m. m.

1976/77:47 om spärstimulerande åtgärder

1976/77:48 om ändrade avdragsregler för kostnader för tryggande av pensionsåtaganden, m. m.

Tisdagen den
23 november 1976

*Anmälan av
interpellation*

§ 9 Anmäldes och bordlades

Motioner

1976/77:15 av herr *Johansson* i Trollhättan *m. fl.*

1976/77:16 av herr *Werner m. fl.*

med anledning av propositionen 1976/77:19 om förtroendemannastyrelsen i länsstyrelsen

1976/77:17 av herr *Feldt m. fl.*

1976/77:18 av herr *Werner m. fl.*

med anledning av propositionen 1976/77:30 om förlängd tillämpning av allmänna prisregleringslagen (1956:236)

§ 10 Anmälan av interpellation

Anmäldes och bordlades följande interpellation som ingivits till kammarkansliet

den 23 november

1976/77:51 av herr *Adamsson* (s) till herr statsrådet *Johansson* om statligt stöd åt gasverk:

I den intensiva energidebatt som förts under 1970-talet och som alltjämt pågår med oförminskad intensitet är det egentligen förvånande att naturgasen som energitillgång och de gasformiga bränslena i övrigt tilldragit sig ett så förhållandevis litet intresse. Inte heller i den senaste regeringsdeklarationen har naturgas och de gasformiga bränslenas roll i landets framtida energiförsörjning berörts. Ändå har vi använt gas som energikälla för många olika ändamål sedan 125 år tillbaka i vårt land. Stadsgasen var den första energiform som distribuerades genom ledningar till abonnenter – tyst, ren, miljövänlig. All förbränning med låga betyder att det är gas som brinner. Vill man ha ett ur miljösynpunkt invändningsfritt bränsle skall man alltså ha ett energislag som inte ger skadliga miljöeffekter vare sig vid omvandlingen till gasform eller vid gasens förbränning. Det finns ingen bättre väg att välja än ett rent gasformigt bränsle av det slag som stadsgas och naturgas representerar.

Naturgasen har berörts mer eller mindre perifert i en rad statliga utredningar. Detta kan också sägas vara fallet i den stora energipolitiska utredning som låg till grund för riksdagens energipolitiska beslut i maj 1975 – jag avser propositionen 1975:30. Energihushållning m. m. Naturgasens fördelar omnämndes, och man kan också utläsa en allmänt positiv inställning. Däremot finns naturgasen inte med i planer och prognoser över hur vårt framtida energibehov skall tillgodoses. Man saknar en officiell konkret svensk viljecytring att inlänka naturgasen i vårt energiförsörjningssystem.

Vad jag här framhållit skall givetvis inte överskugga de insatser som

gjorts för att följa utvecklingen på naturgasområdet. Som jag hade anledning framhålla i en interpellation till dåvarande industriministern våren 1975 fördes redan från slutet av 1960-talet diskussioner mellan svenska intressenter och utländska leverantörer om olika möjligheter att importera naturgas dels i form av kondenserad naturgas, s. k. LNG, dels i gasform via rörledningar från Ekofiskfältet på den norska kontinentalsockeln via Danmark liksom från Sovjetunionen via Finland. Nya fyndigheter 1972–1973 på norska kontinentalsockeln i de s. k. Friggfälten föranledde förnyade kontakter och diskussioner utan positivt resultat. På senare år har diskussioner även förts med bl. a. Algeriet om import av LNG.

I propositionen 1975/76:124 om den statliga verksamheten på oljeområdet m. m. behandlas även naturgasfrågan. I inledningen till denna del av propositionen berörs också olika åtgärder i samband med uppföljningen av naturgasfrågorna, såsom bildandet av Östgas AB, av Nordiska ministerrådet föranstaltade undersökningar och den statliga kreditgarantin på 2 000 milj. kr. för att underlätta finansieringen av utvinning m. m. av råolja, kol och naturgas.

I enlighet med nämnda proposition godkände riksdagen den 28 april 1976 bildandet av ett särskilt aktiebolag för planering och samordning m. m. av åtgärder, syftande till att främja landets försörjning med naturgas. Sedermera har detta aktiebolag bildats under namnet Swedegas AB med statens vattenfallsverk och Svenska Gasföreningens Service AB som delägare. Sistnämnda bolag representerar en grupp kommunägda och enskilda företag. Swedegas AB har med berömvärd snabbhet och initiativrikedom gripit sig an problemet att kartlägga möjligheterna till en naturgasintroduktion i landet och att framför allt koncentrera ansträngningarna på konkreta och realistiska möjligheter och projekt. En nära samverkan med det av Sydsvenska Kraft AB och vissa Skånekommuner samägda AB Sydgas har etablerats, och även inom detta företag har aktiviteten kraftigt ökats.

Då nu naturgasfrågan inom landet fått mer konkreta former är det angeläget att samtidigt tillvarata alla tillgängliga resurser. En sådan utgör den svenska stadsgasindustrin. Alltsedan energikrisen 1973–1974 befinner sig emellertid denna i en situation som måste betecknas som en svår ekonomisk kris. Orsaken är att råvaran för stadsgasframställning, lättbensin, under energikrisen blev en bristvara och att denna situation så till vida bestått att prisläget i förhållande till övriga oljeprodukter gör framställningen av stadsgas ekonomiskt oacceptabel. Till detta bidrar bl. a. också energibeskattningen.

Kommunerna har såsom ägare till gasverken i vissa fall nödgats fatta beslut om avveckling, och i andra fall pågår utredningar som underlag för prövning av gasverkens framtid. Det är emellertid helt klart att den enda orsaken till att man skulle bibehålla de kvarvarande svenska gasverken på något längre sikt är frågan om naturgas kommer att introduceras i landet. Visserligen är gasverkens energiomslutning förhållandevis liten

Tisdagen den
23 november 1976

*Meddelande om
frågor*

i jämförelse med de energimängder som blir aktuella i samband med naturgas, men ledningsnäten har dock ett ej oväsentligt värde. En viss konsumtion finns att bygga vidare på – detta gäller i första hand inom industrin – och, framför allt, det finns ett mycket värdefullt kunnande om och erfarenhet av gas hos de svenska gasverkens personal.

Efter ett antal kontakter mellan statliga myndigheter och Svenska Gasföreningen, som representerar gasverken, genomförde statens industriverk på industridepartementets begäran en utredning under 1975 i samarbete med vissa andra statliga organ samt Svenska Gasföreningen. Utredningen presenterades i februari 1976 i form av ett faktaunderlag såsom SIND PM 1976:4. I nämnda PM redovisas också vissa vägar för att minska gasverkens ekonomiska förluster, såsom befrielse från energiskatt, viss lättnad beträffande beredskapslagring samt samordnad upphandling av lättbensin under samhällelig medverkan. Den nämnda utredningen har endast lett till en ur gasverkens synpunkt mycket begränsad åtgärd, nämligen propositionen 1976/77:17 angående uppskov med beredskapslagring av stadsgas. Det gäller uppskov med beredskapslagring under ett år till den 1 januari 1978. Jag anser att ett rimligt stöd åt de svenska gasverken, som kan anses ha betydelse vid en framtida naturgasetablering, även bör ses som en konkret viljeyttring att introducera naturgas i Sverige.

Mot denna bakgrund vill jag ställa följande fråga till herr energiministern:

Är energiministern beredd medverka till ett sådant stöd åt de svenska gasverken att dessa kan bibehållas i drift i avvaktan på att förutsättningarna klarnar för en framtida naturgasetablering i landet?

§ 11 Meddelande om frågor

Meddelades att följande frågor framställdes

den 23 november

1976/77:97 av herr *Ingemund Bengtsson* i Varberg (s) till herr finansministern om statligt stöd åt företag vid strukturförändringar:

I sitt tal inför SACO/SR:s kongress kritiserade finansministern den sedan mitten av 1960-talet förda näringspolitiken. Statsmakterna angreps för att genom sina åtgärder ha fördröjt eller förhindrat strukturomvandlingen.

Då avsnittet i föredraget inte ger något besked om hur finansministerns uppfattning kommer att påverka regeringens politik, hemställer jag att få ställa följande fråga:

Är det finansministerns mening att företag och branscher som på grund av strukturförändringar hamnar i svårigheter i framtiden inte skall räknas med hjälp från samhällets sida?

1976/77:98 av herr *Peterson* i Nacka (s) till herr finansministern om den offentliga sektorns tillväxttakt:

I ett tal på SACO/SR-kongressen i Stockholm den 19 november uttalade herr finansministern att den offentliga sektorn skulle ha ökat alltför snabbt.

Jag vill därför fråga herr finansministern:

Återspeglar finansministerns uttalande på SACO/SR-kongressen om den offentliga sektorn den samlade regeringens uppfattning eller enbart herr *Bohmans* privata uppfattning?

1976/77:99 av herr *Börjesson* i Falköping (c) till herr handelsministern om auktorisation för låssmeder, m. m. .

Ämnar statsrådet framlägga en proposition för riksdagen, rörande ett bättre konsumentskydd på låsområdet bl. a. genom auktoriseringssystem för låssmeder?

1976/77:100 av herr *Börjesson* i Falköping (c) till herr socialministern om uppräknig av vissa äldre livräntor:

Yrkesskadeförsäkringskommittén har nyligen avlämnat betänkandet Statligt personalskydd (SOU 1976:50), där bl. a. frågorna kring hur ersättning till äldre arbetsskadefall skall behandlas.

Många livräntor utgår med relativt obetydligt belopp och borde bli föremål för uppjusteringar. Vissa äldre livräntor borde omräknas till fasta engångsbelopp. I varje fall är det angeläget att lagreglerna för de äldre skadefallen, som i kommittén sammanförts i förslag till lag om uppräknig av yrkesskadelivräntor m. m., blir föremål för ikraftträdande den 1 juli 1977, samtidigt som den nya arbetsskadeförsäkringen träder i kraft.

Med stöd av vad jag här anför vill jag ställa följande fråga till herr socialministern:

Vill statsrådet medverka till att de äldre skadefallen blir föremål för uppräknig och att i vissa fall livräntan omräknas efter förhöjning till fast engångsbelopp och att denna upp- och omräkning skall träda i kraft den 1 juli 1977?

1976/77:101 av herr *Börjesson* i Falköping (c) till herr kommunministern om åtgärder mot byråkratin i samhället:

Många enskilda medborgare har kommit "i kläm" i den byråkratiska "grottekvarken". Detta förhållande har uppmärksamats av bl. a. riksdagen, vars ledamöter vid åtskilliga tillfällen påtalat nödvändigheten av vidgade kontakter mellan medborgarna och samhällsorganen samt för-
enklingar för att undvika byråkratiskt krångel.

Många medborgare upplever dagens samhälle som ett hårt och byråkratiskt sådant i stället för det s. k. mjuka samhället.

Nr 31

Tisdagen den
23 november 1976

*Meddelande om
frågor*

Med stöd av vad jag här anförvt vill jag ställa följande fråga till herr kommunministern:

Vill statsrådet lämna en redogörelse för om arbetsgruppen mellan medborgare och samhällsorgan, som tillsatts enligt direktiv 1976-08-09, har igångsatt sitt arbete, och är statsrådet villig att utsträcka direktiven så att arbetsgruppen skall få klart angivet att arbetet gäller att i sin helhet komma till rätta med byråkratin i samhällslivet?

§ 12 Kammaren åtskildes kl. 17.19.

In fidem

TOM T:SON THYBLAD

/Solveig Gemert